

A MAGYAR NEMESINSURRECTIO 1805-BEN.

(Egy vázlattal.)

I.

A francia forradalmi és napoleoni háborúk világrendítő eseményei négy ízben hívták fegyverbe a nemesinsurrectiót, Magyarország közvetlenül fenyegetett határainak védelmére.¹

De bárha a nemesfölkelés a nemzeti hadsereg utolsó maradványa volt s így sorsa fokozott érdeklődésünkre tarthatna számot: az 1809. évit kivéve, egyiknek sincs részletes *katonai* leírása.² Ezt az utolsót is legtöbbször nem jó forrásból, nagyon eltorzított alakban, ismerte meg az olvasóközönség. Azok az írók, akik régebbi időben — minden alaposabb forráskutatást mellőzve — megemlékeztek róla, nagyobbára az intézmény és a magyar nemesség elleni elfogultsággal eltelve fogtak munkájukhoz s így olvasóikat is hamisan tájékoztatták.

Az a közönség pedig, amelyet se a régiebb, se az újabb kutatások eredménye nem érdekelt, ha imitt-amott a nemesinsurrectióról *hallott* beszélni, önkéntelenül az 1848—49-i szabadságharc nemzetőrségére, vagy — legjobb esetben is csak hitvány vadászpuskával felszerelt — szabadsapataira gondolt. Ezekről ugyanis inkább tudott valamit és a nemesfölkelést, külső képében és összetételében egyaránt, hozzájuk hasonlította. Még most is nehéz az általános tudatból azt a sok csúfságot kiirtani, amit az utókor a szerencsétlenül végződött 1809-i nemesfölkelésre s vele együtt vezetőire és szereplőire is, több rosszakarattal mint igazmondással, reáent.

A Napoleon-korabeli többi insurgens hadsereg nem mérhette össze a kardját a franciákkal; nem érhethe balszerencse, így hát nem is volt eléggé alkalmas tárgy arra, hogy fegyvert

¹ 1797, 1800, 1805, 1809.

² Az 1797. és 1800/1801. évi insurrectio katonai történetét *röviden* Gömörly Gusztáv írta meg. (*Hadtörténelmi Közlemények*, 1888. évf., 47. és k. l.) De már az 1805-i insurrectio történetével adós maradt. Az 1809. évinek elég bő irodalma van, ennek felsorolása azonban nem erre a helyre való.

lehessen belőle kovácsolni a magyar nemesség ellen. Pedig érdekes ám ez a három fölkelés is, különösen pedig az 1805. évi, amelynek eddig hiányzó *katonai* történetét már csak azért is érdemes, sőt szükséges, megírni, mert az a balhit terjedt el róla, hogy a megalakulás stádiumáig egyáltalán nem is jutott el. Ennek alapja Wrede következő állítása volt:

„Pro 1805 war im Spätherbst die Aufstellung einer Insurrections-Armee *geplant*, welche aus 12 leichten-, 28 Linien-Bataillonen und 8 Cavallerie Regimentern à 8 Escadronen mit einer Gesamtstärke von circa 45.000 Mann bestehen sollte; *doch gelangte dieselbe infolge des Abschlusses der Kriegsergebnisse gar nicht zu Formation.*“³

Ebből támadt — még katonai körökben is — az a téves felfogás, hogy a fegyverszünet, majd az azt három hét múlva követő pozsonyi béke, már a kezdet-kezdetén megállította a szervezés munkáját.

Mindenekelőtt ezt a sarkalatos tévedést akarom alábbkövetkező fejtegetéseim során eloszlatni, előre bocsátva, hogy a hozzájuk való adatokat csaknem teljesen az Országos Levéltár nádori osztiályából vettem; hitelességükhöz tehát szó nem férhet.

Reá akarok egyszersmind mutatni arra is, hogy milyen rendkívüli munkásságot fejtett ki József főherceg nádor, az insurrectio főkapitánya, annak létrehozása érdekében, fölötte nehéz körülmények között.

Látni fogjuk, hogy milyen alapossággal készítették elő az erre hivatott körök az insurgens sereg szervezését, el akarván azt mindennel látni, amire egy ilyen, jóformán semmiből elővarázsolt haderőnek szüksége lehet. Mert ne feledjük, hogy az insurgens hadsereg megalakítása aránytalanul nehezebb munka volt, mint egy — már békében is meglevő — állandó hadsereg hadilábra állítása. Az insurrectiónak ugyanis nem volt békeállománya, nem voltak meg a felszereléshez szükséges eszközei s így az utolsó gombig mindent a végső pillanatban kellett előteremteni. Báró Mecséry Dániel altábornagy írja önéletrajzában,⁴ hogy hosszú katonáskodása alatt sohase kellett nagyobb akadályokkal megküzdenie, mint 1809-ben, amikor a dunántúli insurgenskerület élére állították. S ha a törhetetlen energiájú Mecséry is ennyire súlyosnak mondotta feladatát, mennyivel nagyobb terhet róhatott az a nálánál kevésbé munkabíró és kevésbé tapasztalt tisztekre.

Csak elismeréssel adózhatunk tehát a nádornak s az

³ *Geschichte der k. u. k. Wehrmacht*, V., 188. l. (Wrede itt közölt adatai máskülönben is hibásak.)

⁴ *Hadtört. Közl.* 1924. évf. 314., 315. l.

insurrectio többi szervezőinek, akik 1805-ben is nagy munkakedvvel és kötelességtudással igyekeztek a nemeshadsereget megalakítani és felszerelni, a Felvidéken pusztító éhínség és a nyugati végeken álló ellenség zavaró hatása alatt is.

Az 1797 és 1809 közötti négy insurrectio közül az 1805-i lett volna a legerősebb, ha *teljes* megalakulását a Láború gyors befejezése meg nem gátolja. Hogy mit lehetett belőle valóban megszervezni, azt későbbben majd kimutatom. Mindenesetre sokkal többet, hogysen azt lehetne mondani, hogy már a tervezetés állapotában megfeneklett minden.

Fejtegetéseim folyamán szembe kell szállanom azzal a — régebben általánosan vallott, de merőben hamis — felfogással is, hogy a cs. k. hadvezetőség a nemesinsurrectio szervezését mindenképen hátráltatta s végül is tudatlan tisztekkel, elromlott ócska puskával, hitvány ruhával stb., stb. látta el *szándékosan* azt.

Ezt a rosszakaratot se az udvari haditanács, se a tüzér-főigazgatóság⁵ intézkedéseiben nem tudom megtalálni. Megtette mind a kettő azt, amit tehetett. Azonban érthető, hogy egyikük se akarta az insurrectio szervezését a működő hadsereg rovására végrehajtani. Ne keresgéljünk tehát itt is valami „nemzeti sérelmet“, hanem vizsgáljuk a dolgot a maga rideg valóságában.

Legelőször is számoljunk azzal a meg nem dönthető igazsággal, hogy a hadsereg és az insurrectio érdekei ellentétesek voltak. Ugyanis a nemesinsurrectiót csak akkor ültették fel, amikor az ellenség már az ország határait fenyegette. Ez a veszedelem — nyugatról jövő támadás esetén — nem azonnal, hanem már csak balsikerű események egész sorozata után állhatott be.

Kétségtelen tehát, hogy mire az insurrectio behívása megtörtént, a hadsereg máris súlyos veszteséget szenvedett, ennél fogva tetemes pótlásra is szorult. Ámde az erre fordítható ember- és lóanyag — valamint a még nehezebben pótolható fegyver és felszerelés — jókora részét, a még csak alakulóban levő insurrectio foglalta le s így a szó szoros értelmében elvonta azt a működő hadseregtől, olyan pillanatban, amikor az maga is válságos helyzetbe jutott.

Nem csodálkozhatunk tehát rajta, ha a minden egyes alkalommal későn meghirdetett insurrectio nem kaphatta meg teljesen mindazt, ami a hadviseléshez kellett s amivel, a meg-

⁵ A tüzérség feje akkoriban a „General-Artillerie-Director“, vagyis a „tüzérség főigazgatója“ volt. Helyét később — nagyon megnyirbált hatáskörrel — a „General-Artillerie-Inspector“ („a tüzérség főfelügyelője“) foglalta el.

levő felszerelési táblázatok tanúsága szerint, el is akarták volna látni. Nagyon nehéz volt a működő rendes s a még csak gyülekező insurgens hadsereg ellentétes érdekei között az aranyközéputat olyanformán megtalálni, hogy az előbbi megkaphassa a legszükségesebb pótlást, anélkül, hogy az utóbbinak szervezését megbénítaná.

A magyar nemzeti szempontot mellőzve s csupán katonai oldaláról vizsgálva a dolgot, kétségtelenül jobb lett volna, ha mindazt az élő és holt anyagot, ami az insurrectio láburaállításához kellett, valamilyen formában a rendes hadsereg hiányainak pótlására fordítják. Ámde ennek el nem hárítható akadálya volt az a körülmény, hogy a nemesfölkelés a nemzeti hadsereg utolsó maradványa, egyszersmind pedig a nemesi kiváltságok egyik legfőbb támasza volt. Ha megszűnik a nemesek honvédő kötelessége, akkor nincs értelme az ezen alapult kiváltságoknak se. Minthogy pedig akkor az utóbbiak megszüntetéséről szó se lehetett, az lett volna az egyetlen elfogadható megoldás, hogy az insurrectiót már béke idején is bizonyos állandó kerettel és elraktározott készletekkel látják el, hogy ne kelljen mindenben a működő hadseregre szorulnia. De az erről szóló tervek és javaslatok a szüntelen háborúk alatt nem voltak megvalósíthatók, Napoleon bukása után pedig végtelen levéltárba kerültek.⁶

II.

Ausztriának az úgynevezett harmadik koalícióhoz történt csatlakozása folytán (1805 augusztus 9), a franciákkal való újabb összeütközés már alig volt kikerülhető. S minthogy a francia hadsereg felvonulása augusztus 27-én csakugyan meg is kezdődött: jóelőre foglalkozni kellett Magyarországra területének netalán szükségessé váló védelmével is, amelyből a nemesinsurrectiónak is ki kellett a maga részét vennie.

Mi sem mutatja jobban József nádor előrelátó gondoskodását, mint az, hogy már szeptember 5-én megkezdte az insurrectio előkészítő munkálatait, a királyhoz intézett javaslatával,⁷ noha Napoleon csak szeptember 23-án üzenté meg a háborút s a magyar országgyűlés se volt még együtt.

Azonban a voltaképeni szervezés munkájához természetesen nem láthatott mindaddig, amíg az országgyűlés a nemes-

⁶ Ezekről egy másik tanulmányomban részletesen szöveltem: „A magyar nemesinsurrectio reformtervei, 1797—1809.” címen. (*Századok*: 1925. évfolyam, 126—159. l.)

⁷ *A nádor a királynak*: Buda, 1805. szept. 5. (*Orsz. Ltár*: Mil. Kanzley des Palatins EH. Joseph, 1805. F. 1, No. 1.) A nádor katonai irodájára ezentúl csak MK. betűkkel hivatkozom.

fölkelést meg nem szavazta. Ennélfogva további tárgyalásunkban el kell választanunk azt, ami az országgyűlés előtt és alatt történt, attól, amit csak az utóbbinak hozzájárulása után lehetett megkezdeni. Az országgyűlés előtti munkálatok csupán a szervezésre vonatkozó tervek kidolgozására, az insurgensek összeírására, a fegyver, ruha és felszerelés biztosítására, valamint az egyes felsőbb parancsnokok kijelölésére szorítkozhattak.

A nádor — az 1797. és 1800. év tapasztalásaira hivatkozva — arra kéri fentemlített javaslatában a királyt, hogy ha a magyar nemesinsurrectiót előbb vagy utóbb fegyverbe szándékozik szólítani: már most gondoskodjék róla, hogy a tüzérfőigazgatóság legalább 36.000 darab használható puskát s néhány ezer pisztolyt szállíttasson a budai fegyvertárba, mert ennek hiányában az insurgens csapatok megalakulása nagyon megkésik, ami pedig Magyarország védelme szempontjából fölötte káros lehet. Kéri továbbá, hogy a király rendelje el 36.000 emberre való katonaruha sürgős elkészítését is, hogy az, az insurrectio behívásának pillanatában, már készen is álljon.

Ez volt az első lépés. De csakhamar határozottabb formában is kibontakozott a nemesfölkelés képe, akkor t. i., amidőn a nádor javaslata alapján, Bécsben is komolyan kezdettek foglalkozni az insurrectio hadbaszólításának gondolatával.

A király azonban egyelőre még nem számolt azzal, hogy az insurrectiót is fegyverbe kell állítania. Csupán annyit rendelt el, hogy a fontosabb előkészítő munkákat már most kezdjék meg, hogy szükség esetén minden nagyobb fennakadás nélkül lehessen a szervezéshez fogni.⁸ Szeptember 20-án, tehát három nappal Napoleon hadüzenete előtt, már készen is volt az első terv,⁹ amely különösen azért érdekes, mert *a felkelő sereget már hadosztályokra tagozza*. Mint tudjuk, ez az újítás a cs. k. hadseregben csak 1808-ban állandósult.

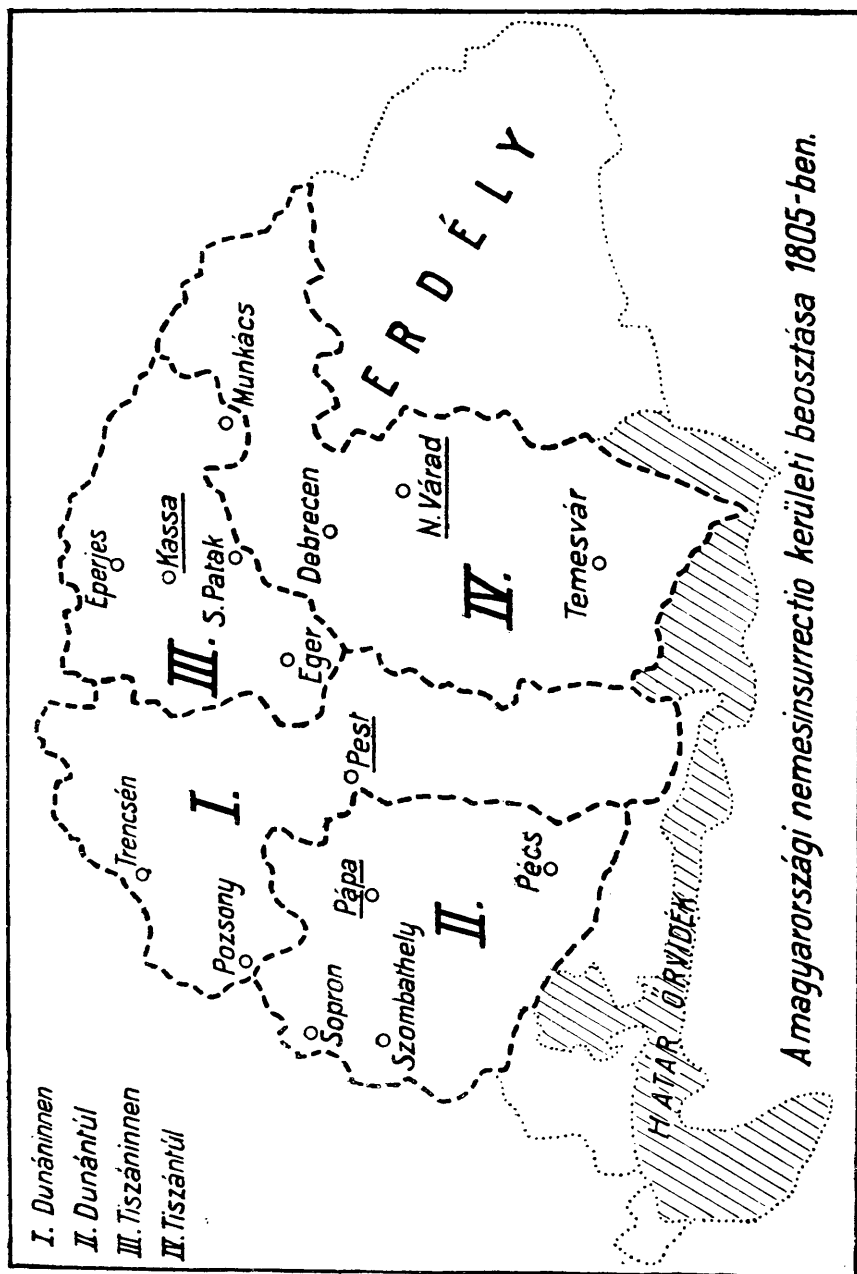
Kissé bővebben kell ezzel a tervvel foglalkoznunk, mert ez volt az az alap, amelyből — bizonyos el nem kerülhető változtatásokkal — a valamivel későbbi végleges terv kinőtt.

Magyarország területe, Erdélyt és Horvát-Szlavonországot nem számítva, 4 insurgens-kerületre volt osztva,¹⁰ amelyek mindegyikében egy-egy kerületi hadosztály (Districts-Division) alakulna, egyenkint átlag 11.000 főnyi állománnyal; vagyis

⁸ *Wertheimer*: Geschichte Oesterreichs und Ungarns im ersten Jahrzehnt des XIX. Jahrhunderts. I. 335. l.

⁹ *Gedanken* über die Organisierung der Kön. Hung. Ins. Armee 1805. *Gedanken* über die Kriegs-Uibungen der Kön. Hung. Ins. Armee 1805. (*Orsz. Ltár*: MK. 1805. F. 3., R. 57, ad Nr. 451/2.)

¹⁰ Dunáninnen, Dunántúl, Tiszáninnen, Tiszántúl. (L. vázlat.)

A magyarországi nemesinsurrectio kerületi beosztása 1805-ben.

az egész felkelőssereg 44.000 főre rugna. Már ebből is látható, hogy az 1805-i insurrectiót erősebbre tervezték az 1797. és 1800—1801. évinél, amelyek — teljes megalakulásuk után is — csak 17.961, azaz 37.773 főből állottak.

De 1805-ben nemcsak ettől a két számtól tértek el, hanem a gyalogság és lovasság addigi arányától is. 1797-ben a lovasság ereje körülbelül úgy viszonylott a gyalogságéhoz, mint hét az egyhez; 1800-ban: mint három az egyhez. 1805-ben ez az arány teljesen a gyalogság javára tolódik el, mert egy lovasal szemben most már három gyalogos áll. Ennek a változásnak nem csupán a gyalogság növekedő fontossága, hanem az a körülmény is volt az oka, hogy gyalogságot sokkal könnyebben, olcsóbban és gyorsabban lehetett rögtönözni.

A csapattestek számát az említett javaslat így szabta meg:

Lenne mindössze 24 sor- és 8 könnyű gyalogzászlóalj, 1 lövésszászlóalj, 1 törzs-gyalogosztály,¹¹ 8 huszárezred, 1 tüzér- és 1 utászszászlóalj. Vagyis mindegyik hadosztály a hadosztály-törzsből, 8 gyalog-, $\frac{1}{4}$ lövésszászlóaljból, $\frac{1}{2}$ törzs-gyalogszászadból, 2 huszárezredből, $\frac{1}{4}$ tüzér- és $\frac{1}{4}$ utászszászlóaljból állana. A 8 gyalogzászlóalj 2 gyalogdandárt, a 2 huszárezred pedig 1 lovasdandárt alkot.

A részleteket vizsgálva feltűnik, hogy (a lövészekről és a törzsgyalogságról nem is szólva) külön sor- és külön könnyű (voltaképen vadász-) zászlóaljakat akartak szervezni. Hogy miért? azt megmondja egy, az insurrectio számára kiadott kéziratos utasítás: „Überall wo das Terrain den Angriff mit dem Bajonet und das Feuer mit geschlossener Truppe möglich macht, wird die Linien-Infanterie *geschlossen* Bataillon-Division- oder Compagnieweis aufgestellt. Wo aber das Terrain *keine geschlossene Ordnung* weder in der Vertheidigung noch beim Angriff erlaubt, ist die leichte Infanterie, wenn man eine bey sich hat, zu beordern.“¹²

El nem vitázható, hogy ez a most vázolt terv inkább elméleti, mint gyakorlati alapon áll. Látszik, hogy az, aki szerkesztette, nem ismerte kellően az insurrectio különleges viszonyait s így a belőlük folyó sokféle nehézséget se. Egy ilyen rögtönzött hadseregnél minél nagyobb egyszerűsége kell törekedni. A kétféle (sor- és könnyű) gyalogság csak hátráltatja a szervezést, amelynek — minthogy az idő minden egyes alkalommal rövid volt — gyorsan kellett történnie. A lövésszászlóalj

¹¹ A cs. k. hadseregben — s ennek mintájára a magyar nemesinsurrectiónál is — a gyalogzászlóaljakon belül, 2—2 század 1—1 osztályt alkotott. A rangban idősebbik századparancsnok egyúttal osztályparancsnok is volt.

¹² „Von der Verwendung der verschiedenen Waffen und Truppen auf dem Terrain, beim Angriff und der Vertheidigung.“ (I. h.)

is inkább nyűg, mint haszon, ha nem esupa jó lövészből alakult. A törzsgyalogság az insurrecciónál nem volt feltétlenül szükséges. A műszaki zászlóaljkat pedig sehogyan se lehetett rög-tönözni.

A szervezés gyorsítása érdekében csakhamar el is tértek a többféle gyalogcsapattest gondolatától. Elejtették a könnyű zászlóaljakat, a 872 főre tervezett lövésszászlóaljjal és a 420 főre szabott törzs-gyalogosztállyal együtt, úgyszintén az utász-zászlóaljat is.

De történt még más változtatás is, mert a felkelés összeállításának alapjául szolgáló lajstromok azt tanusították, hogy a rendelkezésre álló emberanyagból kevesebb gyalogság telik, mint ahogyan eleinte gondolták. Így azután a végleges terv a gyalogzászlóaljak számát 38-ra tette ugyan, de nem hat, hanem csak négy századra osztotta őket.¹³ Ez mindenesetre célszerű módosítás volt, mert régi és sokszor bevált igazság, hogy minél gyorsabban keletkezik, tehát minél kevésbé van betanítva és fegyelmezve valamely — eddig fenn nem állott — csapat, annál kisebbre kell szabni, mert különben az egyes részek együttműködése fogyatékos, s maga a csapat nincsen eléggé parancsnoka kezében. Viszont azonban a felaprózásnak az a hátránya, hogy több csapatparancsnokra és több törzsre van szükség, ami a tisztek és egyéb személyzet hiánya esetén, elég nagy fennakadást okozhat.

Hogy a 38 insurgens zászlóaljnak hogyan és hol kellett alakulnia s mekkora lett volna mindegyiknek az állománya: azt a 3. függelék pontosan felsorolja. Ezzel tehát itt nem akarok foglalkozni. Csupán annyit említek meg, hogy a zászlóaljak annak a vármegyének (sz. k. városnak) nevét viselték, amely alakította őket. Ha több vármegye (vagy város) közösen szervezett egy zászlóaljat, akkor az rendszerint annak a nevét kapta, amely a legnagyobb hányaddal járult hozzá.¹⁴

A szervezésben beállott változás következtében, az első terv 37.978 főnyi gyalogságával szemben, 6722 főnyi csökkenés mutatkozik.

¹³ *Eintheilung* der Ins. Infanterie Anno 1805. (Orsz. Levéltár: MK. 1805. F. 3, R. 121, ad Nr. 667.) Egy insurgens gyalogszászad = 205 fő.

¹⁴ Volt azonban kivétel is, pl. akkor, ha valamely vármegye több gyaloginsurgenst állított, mint amennyi egy zászlóaljhoz kellett. Ilyenkor a fölösleget valamelyik szomszéd vármegyének adta át s akkor az utóbbi lett a névadó, még akkor is, ha a másik vármegyétől kapott kontingensnél kevesebbet adott. Hogy kézzelfogható példát idézzek: Bihar vármegye 1284 gyaloginsurgenst állított. Ebből 810 a „*bihari*“ zászlóaljat alkotta, a többi 474 a „*békési*“ zászlóaljba olvadt, amelyhez azonban az utóbbi vármegye csak 336 emberrel járult.

A lovasságnál se ragaszkodtak az eredeti szándékhoz. Kezdetben ugyanis 8 huszárezredet akartak alakítani, ezreden-
kint 6 (vagy, ha lehet, 8) századdal. A 8 ezred állománya
eszerint vagy 7688 ember és 7240 ló, vagy pedig 10.456 ember
és 9888 ló lett volna. A későbbi terv, amely végleges maradt,
8 (egyenként 4 osztályból, azaz 8 századból) és 1 (2 osztályból,
azaz 4 századból) álló huszárezredet, továbbá egy önálló
huszárosztályt állapított meg, mindössze 10.744 főnyi állo-
mánnyal, vagyis itt, az előbbi alternatívához képest, szaporítás
történt.¹⁵

A lovasságnál tehát az ellenkezőjét észlelhetjük annak,
amit a gyalogságnál láttunk, mert az egy ezredbe foglalt lovas-
századok számát hatról nyolcra emelték, amiről addig csak
feltételesen volt szó. Holott, a már említett okoknál fogva,
inkább az lett volna kívánatos, hogy valamennyi ezred csak
4—4 századból alakuljon. Arra, hogy miért nem jártak el így,
semmiféle magyarázatot nem találtam; de azt hiszem, a törzs-
tiszték hiánya lehetett az egyik oka, mert ha csupa 4—4 század-
ból álló ezredet szerveznek, akkor 10 helyett 17 ezredparancs-
nok és ugyanannyi ezredtörzs kellett volna, amit azonban
nehéz volt az akkori viszonyok között összeszedni.¹⁶

Bizonyára mindenkinek feltűnt, hogy az insurgents csapat-
testek felsorolásánál egy tüézrészalrajt is említettem. Hogy
ennek célját és hivatását megérthessük, vessünk egy rövid
pillantást a cs. k. tüézrség akkori szervezetére:

Kevésbé ismert dolog, hogy az üteg — mint állandó össze-
tételű taktikai egység — mindenütt csak hosszas vajudás után
született meg. Nálunk 1808-ban vált általánossá, *de csak
háború idejére*. Békében (1850-ig) a tüézrezredek is századokra
tagozódtak, amelyek mozgósítás esetén annyi üteget láttak el
kezelőlegénységgel, amennyi az állományból kitélt. 1808-ig a
háromfontos ágyúk¹⁷ oroszlánrésze, mint „Linien-Geschütz“
közvetlenül a gyalogzászlóaljok kötelékébe került. A gyalog-

¹⁵ *Eintheilung der Ins. Cavallerie Anno 1805. (I. h.)* Egy insur-
gens lovasszázad 159 emberből és 153 lóból állott.

¹⁶ A lovasság állományának és beosztásának részleteit a 2.
függelék tünteti fel.

¹⁷ A mai tüzerek már nem tudják, hogy régen az ágyúkat a
beléjük illő tömör *vasgolyó*, a tarackokat és mozsarakat pedig az
öblüknek megfelelő *kőgolyó* fontban kifejezett súlya szerint osztá-
lyozták. Ebből a régi hagyományból támadt az a látszólagos kép-
telenség, hogy pl. a hétfontos taracknak nagyobb (147 cm) öble
volt, mint a 12-fontos ágyúnak (115 cm). — Azonban a golyó *név-
leges* súlya nem felelt meg mindig valóságos súlyának is, hanem
pl. a XIX. század 2. negyedétől kezdve, annak átlagosan $\frac{9}{11}$ része
volt, úgyhogy a 3-, 6-, 12- és 18-fontos ágyú golyója csak $2\frac{1}{2}$, 5, 10
és 15 fontot nyomott.

sághoz be nem osztott 3-fontos ágyúk, továbbá a 6-, 12- (18-) fontos ágyúk, valamint a tarackok is, az ütegekbe foglalt tüzértartalékok alkották. Ezzel az utóbbival az illető seregnél levő legfőbb tüzértiszt rendelkezett, a többi ágyú azonban a gyalogság pórázán vergődött.

A főbb altiszteket és a kezelőlegénység egy részét (főként a tarackokhoz és a mozsarakhoz) az 1786-ban alapított s 1851-ig fennállott „Bombardier-Corps”,¹⁸ a lovakat és a hajtólegénységet pedig (1850-ig) a szekereszcsapat¹⁹ adta.

Mint hogy azonban a mozgósítás esetén szükségessé vált nagyszámú legénységet, akárhányszor se a tüzérezredek, se a Bombardier-Corps, nem tudták előteremteni: a tüzéség a gyalogságtól volt kénytelen pótlást kérni. Hogy ezt elkerülhesse, volt időnkint még egy harmadik tüzéralakulás is, amely különböző korokban más és más, de sohasem megfelelő, nevet viselt.²⁰ Ebből vették a hiányok pótlására, főként a közönségesebb kezelőszolgálathoz, továbbá az őrszolgálathoz, lövészerszállításhoz stb., stb. szükséges legénységet.

A magyar nemesinsurrectiónak egyízben se volt teljes saját tüzésége, mert annak minden részét — már csak a fegyvernem most vázolt bonyolult összetételénél és kiképzésénél fogva — se lehetett volna rögtönözni. A tüzéséget tehát 1805-ben is a rendes hadsereg kölcsönözte, úgy azonban, hogy a kezelőlegénységben mutatkozó hiányok pótlására egy insurgens tüzérzászlóalj²¹ szolgáljon. Ugyanez történt 1800—1801-ben is, amikor 1000 főnyi insurgens tüzérzászlóaljnak kellett alakulnia, amelyből 152 fő csakugyan ki is vonult a hadrakelt insurrectióval.²²

A már többször említett 1805 szeptember 20-i terv szerint az insurgens tüzérzászlóalj négy, egyenkint 250 főnyi századra oszlott, vagyis mindenik hadosztályra egy-egy század jutott volna. Ez később annyiban módosult, hogy a zászlóalj állomá-

¹⁸ Állománya 1805-ben 1077 fő volt.

¹⁹ Honvédül: vonatesapat. 1805-ben, sőt még azután sokáig, nem volt „Train-Truppe”. 1771-ig csak háború idejére szervezett „Militär-Fuhrwesen” alakult. 1771-ben az állandó „Militär-Verpflegs-Fuhrwesen”-t létesítik. Ebből lett 1776-ban a „Militär-Fuhrwesen-Corps”, majd 1880-ban a „Train-Truppe”.

²⁰ 1758—1763-ig Feld-Artillerie-Füsilier-Bataillon, 1790—1802-ig Artillerie-Füsilier-Bataillon, 1808—1816-ig Artillerie-Handlanger-Corps.

²¹ *Königlich-Hungarisches-Insurrections-Artillerie-Füsilier-Bataillon*. Mivoltának meg nem felelő nevét szándékosan nem fordítom le szó szerint. A francia „fusilier” szó ugyanis annyi mint „puskás”. Ámde az egész zászlóaljnak csak 16 puskája volt, tehát a név nem illett reá.

²² *Stand- und Dienst-Tabella der Kön. Hung. adelichen Ins. Armee: Wiener-Neustadt. 13. IV. 1801. (Orsz. Ltár: József Nádo: titkos levéltára. Acta Inssur. A. 1800—1801, Nr. 7.)*

nyát 1000 helyett 1216 főben szabták meg.²³ Az egészet Sopron vármegyének kellett kiállítania, amely azonban ennek fejében gyalogzászlóaljat nem alakított, amint az a 3. függelékből kitűnik.

Tudtommal ezek az 1800. és 1805. évi *insurgens* tüzérszászlóaljak a magyar tüzérség első nyomai, II. Rákóczi Ferenc szabadságharca óta.

A cs. k. tüzérség 1805-ben, a legelső terv szerint, 80 darab 3-fontos és 26 darab 6-fontos gyalogágyút, 16 darab 6-fontos lovaságyút²⁴ és 8 darab 7-fontos lovasarackot, továbbá 8 darab 7-fontos, 4 darab 10-fontos gyalogtarackot és 8 darab 12-fontos gyalogágyút, vagyis mindössze 127 ágyút és 20 tarackot lett volna köteles adni. Ebből a tüzeranyagból minden *insurgens* hadosztály 16 darab 3-fontos ágyút kapott volna „Linien-Geschütz“-ként, azaz zászlóaljankint kettőt-kettőt. A hadosztályok útegekbe összevont tüzértartaléka pedig 2—2 darab 6-fontos gyalogágyúból, 2—2 darab 7-fontos gyalogtarackból, 4—4 darab 6-fontos lovaságyúból és 2—2 darab 7-fontos lovasarackból állott volna. Maradt tehát a főparancsnokság rendelkezésére: 16 darab 3-fontos, 15 darab 6-fontos, 8 darab 12-fontos gyalogágyú és 4 darab 10-fontos gyalogtarack. Az egész tüzeranyaghoz 24 tisztből és 953 főnyi legénységből álló tüzer személyzet, továbbá 2050 hámos-, 85 háttas-, 101 málhás- és 148 tartalék-ló kellett.²⁵

Az előbb már említettem, hogy a gyalogság szervezetében, a zászlóaljak szaporításával s az egy csapatostbe összevont századok számának apasztásával, elég nagy változás állott be, amely természetesen a tüzérséggel is érezette hatását. De volt még egy körülmény, amely a tüzérség megalakítására módosítóan, még pedig károsan, hatott. Ez az volt, hogy a működő hadsereget már a hadjárat kezdetén súlyos veszteségek érték, amelyek — különösen tüzeranyag dolgában — csak nagyon nehezen, vagy egyáltalán nem voltak pótolhatók. Így hát nem

²³ *A nádor* Voglhuber tábornoknak: Buda, 1805 nov. 1. (U. o.: MK. 1805. F. 2, R. 3, Nr. 58.)

²⁴ Az 1778 óta meglévő lovaságyú (tarack) a hasonlóblú gyalogágyútól (taracktól) csupán annyiban különbözött, hogy az előbbi hat-, az utóbbi pedig csak négylovas volt. A lovaságyú (tarack) kezelőlegénysége magán az ágyún (tarackon) ült s nem követte azt gyalogszerrel. Ezt tehát — lovasság fedezete alatt — szükség esetén gyorsan előre lehetett küldeni, míg a gyalogágyú (tarack) csak lépésben haladhatott. Lóháttas (honvédül: lovasított) kezelőlegénység minálunk akkor még nem volt, bárha ilyen kísérlet-ről már utolsó török háborúnk idejéből (1788) is tudunk.

²⁵ *Erfordernüss-Aufsatz* uiber das Geschütz in die Linie und zur Reserve etc. (Orsz. Ltár: MK. 1805. F. 1, R. 4, ad Nr. 8.)

Itt természetesen nincs beszámítva az *insurgens* tüzérszászlóalj személyzete, valamint a szekerészek állománya se.

volt más mód a harc téren levő tüzeranyag kiegészítésére, mint az, hogy az insurrectiónak szánt ágyúk és tarackok számát csökkentették.

Ebből a kényszerűségből támadt a második felszerelési terv, amelyet gróf Colloredo tábornagy, a tüzeriség főigazgatója, 1805 november 6-án — tehát még az országgyűlés eloszlása előtt — terjesztett a nádor elé.²⁶ Ez a javaslat sokkal alaposabb az elsőnél, amely felszerelés dolgában csak az általanosságok körében mozgott. Colloredo mostani előterjesztéséhez már lelkiismeretes pontossággal, a legapróbb részletig kidolgozott, felszerelési terv van csatolva, amely teljes világosságot vet az akkori tüzeriség felszerelésére, de egyúttal arra a gondos munkára is, amellyel az ilyen táblázatok készültek.²⁷

Úgy látszik, hogy akkor, amikor ezt a táblázatot kidolgozták, még nem volt végképen eldöntve, vajjon az insurrectio gyalogsága 32 vagy 38 zászlóaljából fog-e állani? Ez lehet az oka, hogy itt a középszámot — azaz 35-öt — vették alapul, zászlóaljankint 1000 főt számítva. Így azután 70 darab 3-fontos ágyú szerepel „Linien-Geschütz“-ként, a tartalékot pedig:

4 drb. 3 fontos)	8 drb. 6 fontos lovaságyú	
2 drb. 6 fontos)	2 drb. 7 fontos gyalog-	} tarack
4 drb. 12 fontos)	4 drb. 7 fontos lovas-	

alkotja. Van tehát mindössze 88 darab ágyú és 6 darab tarack, a kezdetben javasolt 127 ágyúval és 20 tarackkal szemben.

Az ágyúkat és tarackokat, továbbá a lövészt és mindenféle felszerelést, Bécsből, Péterváradról, Eszékről, Temesvárról és Aradról irányították Budára, az ottani elégtelen készletek kiegészítése végett.

Az insurrectiónak szánt tüzeriség vezetésére pedig — a nádor kívánsága folytán — Voglhuber József tábornokot engedte át Colloredo.²⁸ Átengedte továbbá Rabany 3. tüzerrezredbeli őrnagyot, a 4. tüzerrezred Budán levő századával

²⁶ Colloredo a nádornak: Bécs, 1805 november 6. (U. o.: MK. 1805. F. 2, R. 14.)

Gróf Colloredo-Mels József nevéhez sok fontos újítás fűződik, így pl. a Bombardier-Corps megteremtése is. A tábornagy 1818 november 28-án halt meg Bécsben.

²⁷ *Ausrüstungs-Entwurf für 35.000 Mann, hung. Insurgenten, dann für 15.000 Mann Cavallerie etc.* (U. o.)

²⁸ Voglhuber a régi cs. k. tüzeriség egyik kiváló tisztje volt. 1789-től 1792-ig — mint alezredes — a Bombardier-Corps élén állott. 1792-ben ezredes és az 1. tüzerrezred parancsnoka, 1797-ben pedig tábornok és budai tüzerigazgató lett. 1809-ben — már mint altábornagy — újból az insurrectio tüzerigazgatója volt. Mint ny. tábornagy halt meg Budán, 1822 március 21-én.

együtt.²⁹ Azonkívül Budára indította Bécsből a 2. tüzérezred 1½ századát, Gyulafehérvárról az 1. tüzérezred 1 századát, továbbá Bécsből a Bombardier-Corps 26 főnyi legénységét s a Feld-Zeugamt 1 tisztjét és 36 főnyi legénységét.

Az ágyúk és tarackok számának ilyen nagyfokú megcsappanása a még csak ezután szervezendő insurgens tüzérezászlóalj állományára is kihatott. Colloredo javaslata szerint most már csak 3 tisztre, 8 altisztre és 130 tüzérre volna szükség, az addigi 1216 fővel szemben. A lóállományból elesnek a tartaléklovak s nagyon megfogyatkozik a hámoslovak száma is,³⁰ úgyhogy az erről szóló táblázat szerint, az insurrectio egész tüzérsége csak 1106 lovat kapna.³¹

Most nem foglalkozhatunk tovább a tüzérség szervezésével, mert ezzel már későbbi események elé vágnánk. Szólanunk kell azonban az insurgens utászászlóaljról, de csak röviden, mert megalakítására egyáltalán nem került a sor. Ezt a zászlóaljat 824 főnyi állománnyal tervezték; 4 századra oszlott volna, amelyek mindegyike 2—2 könnyű hídkészletet visz magával.³²

Összefoglalva már most mindazt, amit eddig a csapatokról hallottunk, az insurrectio véglegesen megszabott állományáról ezt a képet kapjuk:

38 gyalogzászlóalj	31.226 fő
70 lovasszázad	10.744 fő
insurgens tüzérség	141 fő
	<hr/>
	42.111 fő ³³
a cs. k. tüzérségből	781 fő ³⁴
a cs. k. szekereszcsapatból ..	863 fő ³⁵
	<hr/>
Mindössze tehát:	43.755 fő.

A csapatok szervezetét letárgyalván, áttérhetünk a felsőbb parancsnokságok ismertetésére is.

Mint már hallottuk, a szorosán vett magyarországi nemes-

²⁹ Egy tüzérszázad hadiállománya 174 fő volt.

³⁰ Az ágyúk számának apasztásával természetesen együttjárt a lövészeres taligák és a különböző szekerek számának csökkentése is.

³¹ *Bespannungs-Entwurf.* (Orsz. Ltár: MK. 1805. F. 1, R. 4, ad Nr. 8.)

³² Tisztekiül az insurrectio vezérkari főnöke a következőket javasolta: Őrnagyul: Wetzelsberg, századosul: Ernst és Seckendorff, főhadnagyul: Wendt és Steyrer. A többi az insurgens tisztek közül került volna ki. (Gomez tábornok a nádornak: Bécs, 1805 október 29. — U. o.: F. 1, R. 4, Nr. 8.)

³³ A teljes — 1216 főnyi — insurgens tüzérezászlóaljjal együtt 43.186 fő lett volna az állomány.

³⁴ Orsz. Ltár: MK. 1805. F. 3, R. 88, Nr. 612 és 612/2.

³⁵ U. o.: Ins. Gen. Cdo. 1805. F. 2, Nr. 88.

insurrectio 4 hadosztályra oszlott, amelyek mindenike 2 gyalog- és 1 lovasdandárból állott. A dandárparancsnokok mindaddig, amíg dandáraik meg nem alakulnak, a csapatok szervezését vezetik és irányítják, a kerületi (hadosztály-) parancsnokok utasításai szerint. Azután pedig, ha a felkelők már mindenütt együtt vannak, az insurgens hadsereg a következő hadrend szerint tagozódik:

1. Dunáninneri hadosztály:

Parancsnoka: Gróf Sztáray Antal tábornagy (Pest).³⁶

1. gyalogdandár:

(1. és 2. sz. pozsonyi, 1. és 2. sz. nyitrai, továbbá a trencsényi és barsi zászlóalj.) Gróf Pálffy Lipót vezérőrnagy (Pozsony)

2. gyalogdandár:

(Árvai, zólyomi, esztergomi, nógrádi, pesti, budai és bácsi zászlóalj.) Kálnássy János vezérőrnagy (Trencsén)

Lovasdandár:

(Pesti, pozsonyi és trencsényi huszárrezred.) Gróf Keglevich György vezérőrnagy (Pest)

Mindössze: 13 zászlóalj és 24 lovasszázad.

2. Dunántúli hadosztály:

Parancsnoka: Báró Ott Károly altábornagy (Pápa).

1. gyalogdandár:

(1. és 2. sz. vasmegyei, továbbá a mosonai, zalai és veszprémi zászlóalj.) Gróf Kollonits Miksa vezérőrnagy (Sopron)

2. gyalogdandár:

(Fehérmegyei, komáromi, tolnai, baranyai és somogyi zászlóalj.) Gróf Gyulai Albert vezérőrnagy (Pécs)

Lovasdandár:

(Vasmegyei, baranyai és zalai huszárrezred.) Hg. Batthyány Lajos vezérőrnagy (Szombathely)

*Mindössze: 10 zászlóalj és 20 lovasszázad.*³⁷

³⁶ Egyúttal a nádornak — mint főparancsnoknak — helyettese is.

³⁷ A zalamegyei huszárrezrednek csak négy százada volt. (2. Függelék.)

3. Tiszáninneri hadosztály:

Parancsnoka: Báró Szentkereszty Zsigmond altábornagy
(Kassa).

1. *gyalogdandár:*

(Hevesi, gömöri és borsodi zászló-
alj.)

Gróf Hadik András
vezérőrnagy
(Eger)

2. *gyalogdandár:*

(Szepesi, sárosi és zempléni zászló-
alj.)

Gróf Esterházy Pál
vezérőrnagy
(Eperjes)

Lovasdandár:

(Zempléni huszárezred, szepesi hu-
szárosztály.)

Báró Luzsénszky József
vezérőrnagy
(Sárospatak)

Mindössze: 6 zászlóalj és 10 lovasszásad.

4. Tiszántúli hadosztály:

Parancsnoka: Duka Péter altábornagy (Nagyvárad).

1. *gyalogdandár:*

(Szatmári, szabolcsi, bihari és békési
zászlóalj.)

Báró Révay Antal
vezérőrnagy
(Munkács)³⁸

2. *gyalogdandár:*

(Csongrádi, aradi, torontáli, temesi
és krassói zászlóalj.)

Csekonics József
vezérőrnagy
(Temesvár)

Lovasdandár:

(Bihari és temesi huszárezred.)

Báró Vay Miklós
vezérőrnagy
(Debrecen)

Mindössze: 9 zászlóalj és 16 lovasszásad.

Az egyes hadosztályok között mutatkozó nagy különbsé-
get egyesítésük alkalmával akarták kiegyenlíteni.

A négy hadosztály felett állott közvetlenül az insurrectio
főparancsnoksága, amelyhez — az első terv szerint — 10
vezérkari tiszt lett volna beosztva. A hadosztályoknak pedig
4—4 vezérkari tisztet szántak.³⁹ Később azonban a nádor úgy
rendelkezett, hogy minden kerületi (hadosztály-) parancsnok
2—2 századost — vagy 1—1 őrnagyot és 1—1 századost —

³⁸ Ennek a dandárnak tehát exterritoriális alakulóállomása
volt. Megjegyzem, hogy a tiszántúli kerülethez tartozott Máramaros
és Ugocsa megye is. (3. Függelék.)

³⁹ 1 őrnagyot, 1 századost és 2 főhadnagyot.

vegyen a csapattisztek állományából magához, mint kerületi segédtisztet. A dandárparancsnokok pedig 1—1 főhadnagyot alkalmazzanak dandársegédtisztül. Ez nyilván azért történt, mert a hadseregtől kért vezérkari tisztek csak lassacskán szállingóztak. Arra, hogy a felosztásig bevonult 22, vezérkari szolgálatra hivatott, tisztet hogyan akarta volna a nádor a főparancsnokság és a hadosztályok között elosztani: semmiféle adatot se találtam.

Az adminisztratív ügyek intézésére az „Insurrections-General-Commando“ volt hivatva,⁴⁰ amelynek hatáskörébe a következő ügyek tartoztak:

1. Hadbiztosság (Baumgartner főhadbiztos), pénztár (Bersuder), szállítás, ruha és felszerelés (Poppel százados).
2. Élelmezés, szekerezés (?).
3. Egészségügy (Guthjahr törzsorvos).
4. Hadbíróság (Gavenda őrnagy-hadbíró).
5. Tábori lelkészihivatal (Kovalik tábori főpap).⁴¹

A hadbiztosszolgálatot 1 főhadbiztos, 1 hadbiztos és 5 al-sőbbfokú hadbiztossági tisztviselő látta el; az utóbbiak közül a négy hadosztály mindenikéhez egyet-egyet osztottak be.⁴²

Az egészségügyi szolgálatra csapattestenként 1—1 főorvost szántak; kimondották azonban, hogy hiány esetén a főorvosokat ügyesebb alorvosokkal is lehet pótolni. Az Insurrections-General-Commandóhoz pedig 1 törzs- és 3 főorvost osztottak be.⁴³

A hadbírák közül a vezetőállásban levőket a hadsereg adta, a többit azonban a törvényhatóságok választották. A tábori lelkészeket pedig a r. k. megyéspüspökök és a református superintendensek jelölték és rendelték ki.

Már a kezdősorokban szólottam róla, hogy az insurrectiónak nem volt békeállománya, amely a szervezést előkészíthette és megkönnyíthette volna. A munka tehát — kivált eleinte — teljesen azokra a hadseregbeli tisztekre, altisztekre és közemberekre hárult, akiknek — legalább a megállapított legkisebb számban — tüstént a felkelés meghirdetése után, az illető csapatnál kellett volna lenniök. Ezeknek legkisebb állománya zászlóaljankint 1 törzs- és 1 főtisztben, 1 őrmesterben (vagy káplárban), 4 közemberben és 1 dobosban, huszárszázadonkint pedig 2 fő- és 4 altisztben volt megszabva.

A nádor, a tisztikar mielőbbi kiegészítése végett, meg-

⁴⁰ Támogatására, országos főbiztosként (Ober-Landes-Commissär) Végh Péter tanácsost rendelték ki a helytartótanáctól.

⁴¹ *Órsz. Ltár*: MK. 1805. F. 1, R. 4, Nr. 8 és Ins. Gen. Cdo 1806. F. 4, R. 1.

⁴² Vogel, Kleber, Kail, Hornigg.

⁴³ 1. Függelék.

hagyta a vármegyéknek, hogy a hadseregben vagy az insurrectióban szolgált egykori tiszteket és altiszteket iparkodjanak beállításra bírni, minthogy már akkor is valószínű volt, hogy a működő hadsereg nem adhat annyi fő- és altisztet, amennyire az insurrectiónak szüksége volna. A nádor kijelentette azonban ugyanekkor azt is, hogy törzstiszti állásra csak az számíthat, aki a *hadseregben*, vagy akkor vagy régebben, aktív szolgálatot teljesített.⁴⁴ *Valamennyi tisztnek és altisztnek vagy magyarul vagy tótul kellett tudnia.*

A most ismertetett javaslatok egyikében⁴⁵ az alosztályok megalakítására is van már némi rövid utasítás. Felhívja t. i. a vármegyéket, hogy a bevonuló insurgensek számához képest *azonnal* alakítsanak szakaszokat vagy századokat; lássák el őket fegyverrel és tüstént kezdjék meg a tanítást is. Ne várjanak addig, amíg valamennyi felkelő bevonul. Minél rövidebb a betanításra számható idő, annál egyszerűbbek legyenek a gyakorlatok. Csupán a legszükségesebb dolgokra kell tehát szorítkozni, annyival is inkább, mert a bevonuló insurgensek legnagyobb része amúgy is teljesített már valahol katonai szolgálatot s így nem is volt egészen járatlan ezen a téren.

Ezzel közvetlenül összefügg az is, hogy a nádor megbízta gróf Keglevich Györgyöt, aki 1800-ban insurgens ezredes, 1805-ben pedig tábornok volt, hogy mint 5 évvel ezelőtt, úgy most is, készítsen a felkelőereg számára a rendes hadsereg szolgálati és gyakorlati szabályzatából magyarnyelvű kivonatot. Ezek a kivonatok el is készültek, ki is nyomtatták őket s az Országos Levéltárban, József nádor titkos levéltárának 1805. évi iratai között, most is megvannak.⁴⁶

Talán feltűnt már eddig is, hogy Erdélyről, úgyszintén Horvát-Szlavonországról, még egy szó se esett. Szándékosan mellőztem őket, mert ha reá került a sor, mind a kettő az anyaországtól függetlenül szervezte az insurrectiót.

1805-ben egyáltalán nem jött létre Erdélyben a nemesfelkelés. A kormányzó ugyan még novemberben megkérdezte egy felterjesztésében a királytól, hogy kívánja-e az erdélyi insurrectio felültetését? Azonban azt a választ kapta, hogy

⁴⁴ *Orsz. Ltár: József nádor Ltára.* Publ. pol. vicar. potest. Supplem. A. 1805. Nr. 87.

⁴⁵ *Gedanken über die Kriegs-Uibungen der Kön. Hung. Ins. Armee. (I. h.)*

⁴⁶ „*A magyar insurgensnek szükséges kötelességei.*“ Ujra kiadott az 1805 Esztendőben Nemes Insurrectio alkalmazhatóságával Pesten. Trattner Mátyás betűivel. — „*Az magyar insurgens.*“ A katonai mozdulásokra szolgáló Oktatások, melyek össze-szedettek Ő Királyi Hertzegsége Magyar Ország Nádor-Ispán és Törvényes Fő-Kapitány rendelkezéséből. Kiadattak 1805 Esztendőben a Magyar Országai Insurrectio alkalmazhatóságával. Pesthen, Trattner Mátyás betűivel.

Ő Felsége felmenti Erdélyt a felkelés terhétől s csak a sorozredek kiegészítését, továbbá hadisegély adását kívánja.⁴⁷ Nyilvánvaló, hogy az erdélyi felkelés — minden előkészület hiányában — még a magyarországinál is jobban megkésett volna.

Horvát-Szlavonországban, a portális felkelésen kívül, akkor még szokásban volt a banderiális felkelés is. Az ottani insurrectio ügyében 1805 november 18-án (tehát elég későn) azt határozta a regnikoláris gyűlés, hogy a két társország portális felkelés fejében 654 lovast és 2800 gyalogost, banderiális felkelés fejében pedig 612 lovast és 2652 gyalogost állítson ki. Ez mindössze 6718 fő lenne, vagyis Horvát-Szlavonország népességéhez viszonyítva elég nagy szám.

A nádor, ennek a kivetésnek alapján, azt parancsolta Jellachich János altábornagynak, hogy a portális felkelésből 4—4 századra osztott 3 zászlóaljat, továbbá 2 lovasosztályt (4 századot) alakítson. Ugyanennyit állítson össze a banderialistákból is.⁴⁸

A horvát-szlavon insurrectio vármegyék, városok és bandériumok szerint való részletes beosztását a 4. függelék tartalmazza. Hogy mi alakult meg belőle valóban, azt majd tárgyalásunk végén fogjuk látni.

III.

Ennek a tanulmánynak nem az a célja, hogy a magyar nemesinsurrectio intézményét, a reávonatkozó törvényekkel együtt, ismertesse. Elég lesz tehát megemlítenem azt, hogy a négy utolsó nemesfelkelést alapjában véve az 1715. évi VIII. és az 1741. évi LXIII. (Horvát-Szlavonországban az 1741. évi LIX.) törvénycikk szabályozta. Reájuk hivatkozik léptenyomon az 1805 december 7-én szentesített ugyanazon évi I. törvénycikk: „De Generali Insurrectione modo infrascripto declaranda“ is.⁴⁹ Ennek taglalásával, éppen az említett oknál fogva, nem is foglalkozom.

Meg kell azonban, legalább röviden, az 1805 október 13-ára

⁴⁷ *Jakab Elek*: Az erdélyi 1809-i insurrectio története. (*Hadtört. Közl.* 1889. évf. 54. l.)

⁴⁸ *A nádor Jellachichnak*: Buda 1805 november 25. (*Orsz. Ltár*: MK. 1805. F. 2, R 53, Nr. 218/1.)

Úgy látszik, hogy később a banderiális és portális huszárosztályokat egy-egy ezredbe akarták összevonni. Legalább ezt lehet gyanítani abból, hogy az egyik kimutatáson Gróf Draskovich János insurgens ezredes, ezredparancsnokként van feltüntetve.

⁴⁹ A magyarországi insurrectióról még ezek a régi törvények szólanak: Az 1609. LXV., 1622. V., XXI. és XXII., 1635. LXXXVIII., 1638. XV., 1681. XLVI. és XLVII., továbbá az 1723. VI. és XII. törvénycikk.

Pozsonyba összehívott országgyűlésről emlékezni, amely az insurrectio most már szükségessé vált behívásáról határozott.

Fontos és így különös figyelmünkre méltó, hogy se a király, se a nádor nem hitt benne, hogy az országgyűlés az újabb háború hírére valami nagy lelkesedéssel és bizalommal fogadná. Az 1800-i szerencsétlen háború lidérenyomásként ülte meg most is még a lelkeket s az a meggyőződés, hogy Napoleont nem lehet legyőzni, egyre erősebb gyökeret vert. Károly főherceg, a nádorral együtt, semmi jót se várt a küszöbön álló mérkőzés-től s így mind a kettő a békét óhajtotta volna. Ámde a helyzet már a hadüzenet és az országgyűlés előtt is olyan volt, hogy 100 eshetőség közül 99 a háború mellett szólt.

Csakis József nádor tapintatának és okosságának volt köszönhető, hogy az országgyűlés hangulata, mindenki várakozásának ellenére, kedvezőre fordult, sőt olyan őszinte lelkesedés mutatkozott, aminőre 1741 óta még nem volt eset. De mindez nem hozhatott helyre egy nagy hibát: az *idővesztéséget*. Az országgyűlést, hogy határozatával meg ne késsék, nem október közepére, hanem *legalább is* szeptember elejére kellett volna összehívni, hiszen már említettük, hogy Ausztriának a harmadik koalícióhoz történt csatlakozása veszedelmes „casus belli“ volt, amely a várható háborús összecsapás esetére, sürgős intézkedést kívánt.

Mindenki látta — a nádor leginkább —, hogy Ausztria újra elkésett, mert a harctéri események sokkal gyorsabban peregetek le, mint ahogy azt az optimisták várták. Napoleon ugyanis, minthogy ellenállásra nem talált, 1805 október 6-án Heidenheim-Nördlingen-Weissenburg vonaláig jutott s másnap már folytatta útját a Duna felé. Murat lovashadteste, a gárda és a IV. hadtest október 7-én Donauwörthnél, az V. hadtest 8-án Müsternél, a II. és III. ugyanaznap Neuburgnál, az I. hadtest és a bajorok 9-én Ingolstadt-nál keltek át a Dunán. Ezt a hadműveletet Ney fedezte a VI. hadtesttel a Brenz-folyó vonalán, Gundelfingen és Herbrechtingen között, arccal Ulm felé.

A francia hadsereg átkelése után gyorsan egymásután következett a wertingeni (október 8), a günzburgi (október 9), a haslachi (október 10), az elchingeni (október 14) és a herbrechtingeni (október 16) ütközet. Október 17-én báró Mack altábornagy 23.000 emberrel és 59 ágyúval kapitulált Ulmban. Az ezt követő heroldsbergi és eschenau (október 20) ütközet után, a németországi cs. k. hadsereg már nem volt számottevő ellenfél.

Napoleon, nyomban Ulm megszállása után, az Isar vonalához nyomult, hogy folytassa hadműveleteit Bécs felé. Kutu-

sow, a szövetséges oroszok parancsnoka, október 26-án letett az Inn-vonal reábízott, de most már reménytelennek látszó, védelméről s a sarkában járó francia hadsereg elől kelet felé hátrált.

Az olasz harctéren se voltak sokkal rózsásabbak az állapotok. Károly főherceg, aki október 25-én már a visszavonulásra kapott parancsot, 30-án — a caldieroi csatában — visszaverte ugyan Masséna támadását, de a bajorországi kudarcok s Napoleon gyors továbbnyomulása miatt, november 2-án folytatta a hátrálást Bécs irányában.

Ez volt, nagy vonásokban, a katonai helyzet a pozsonyi országgyűlés idején.

Az ulmi szerencsétlenség híre Pozsonyban is nagy izgatottságot keltett, amelynek hatása alatt az országgyűlés küldöttsége járult a nádor elé, kinyilatkoztatván, hogy a rendek tüstént felajánlják az insurrectiót a királynak.⁵⁰

Bármennyire örült is a nádor ennek az ajánlatnak, nem reménylett tőle nagy sikert, mert az egymásratorlódó eseményekből azt látta, hogy az utolsó óra már közeleg s Magyarország nem fogja az insurrectiót kellő időre talpraállíthatni. Ezt az aggodalmát azonban senkinek se árulta el, sőt mindent elkövetett, hogy a szervezést lehetőség szerint gyorsítsa. Megtörténhetett volna ugyanis, hogy — Poroszország annyira várt csatlakozása esetén — Napoleon is óvatosságra kényszerül s nem rohanhat többé az eddigi gyorsasággal Bécs felé. Ebben, de csakis ebben az egy esetben, még idejekorán foghatott volna fegyvert az insurrectio. A nádor tehát nem akarta magát vállalni azt a súlyos vádat, hogy letett a küzdelemről, még mielőtt a reménység utolsó gyöngye szála is elszakadt volna.

A király — az országgyűlés ajánlatát elfogadva — 1805 október 27-én megparancsolta az insurrectio behívását.⁵¹ Most indulhatott meg csak a tulajdonképeni szervezés, holott annak, hogy kellő sikere legyen, már a vége felé kellett volna járnia.

IV.

A vázolt körülmények között csakugyan nem volt vesztegetni való idő. Éppen azért, a nádor már október 5-én se járult hozzá gróf Latour táborszernagynak, az udvari haditanács elnökének javaslatához, aki a most tervezett insurrectiót is az

⁵⁰ *Wertheimer*: i. m. I. 337. l.

⁵¹ *A nádor Gróf Sztáray táborszernagynak*: Buda, 1805 október 27. (*Orsz. Ltár*: MK. 1805. F. 1, Nr. 2.)

1800. évi minta szerint akarta volna felszerelni.⁵² Akkor ugyanis az volt az elv, hogy az insurgensek maguk gondoskodjanak ruhájukról s a kincstár (ártérítés fejében) csak azt adja nekik, amit ők maguk nem tudnak beszerezni. Latour szerint a kincstár most (1805) is csak akkor adhat nagyobb mennyiségű ruhát és felszerelést a nemesfelkelésnek, ha a működő hadsereg tartalékalakulásai mindennel el vannak már látva. Megígéri, hogy gondoskodni fog kabátposztóról, továbbá világoskék magyar nadrágról, úgyszintén bakancsról is, mihelyt a szállítás jobban megindul. Ajánlja azonban, hogy a gyalogság kabát helyett rövid zekét kapjon, mert ehhez kevesebb posztó kell; esákö helyett is könnyebb lesz kalapot beszerezni. Fehérneműt a kincstár egyáltalán nem adhat.

Jelenti továbbá Latour, hogy Colloredo tábornagnak — a tüzérség főigazgatójának — vélekedése szerint, az insurgents gyalogságot nem lehet a király óhajtott lovassági karabéllyal ellátni, mert azt előbb még át kellene a szurony felvételére alakítani, ami azonban sok időbe kerül.

Az éppen Bécsben időző nádor már 7-én válaszol a haditanács elnökének⁵³ s emlékezteti, hogy az insurrectio felszerelése 1797-ben és 1800-ban is 3 hónapba telt, mert se elegendő ruha, se elegendő puska és más fegyver nem volt kéznél. Ennélfogva az óbudai „Oeconomica-Commissio“ és a szertárak kövessenek el mindent, hogy legalább 36.000 főnyi insurgents gyalogság⁵⁴ gyorsan és jól felszerelhető legyen. Feltétlenül egységes katonaruhát kíván. A puskák egyforma öblűek legyenek és súlyuk szuronnal együtt se legyen 8—9 fontnál több. Az insurgents lovasság pedig ne karabélyt, hanem pisztolyt kapjon.

Nem szószaporításból közlöm ezeket a — talán fölöslegesnek is látszó — adatokat, hanem azért, hogy ebből is láthassuk, mennyire magáévá tette a nádor az insurrectio ügyét s mennyire kiterjedt gondoskodása minden részletre is.

Latournak abban bizonyára igaza volt, hogy a kincstár feladata sokkal könnyebb, ha a vitézek maguk szerzik be a ruhát. A nádor ellenben nagyon jól tudta, hogy az egyre jobban szegényedő s jórészen már csak jobbágyportán tengődő

⁵² *Latour* a nádornak: Bécs, 1805 október 5. (*Orsz. Ltár*: MK. 1805. F. 1, Nr. 3.)

Gróf Baillet de Latour Miksa tábornakszernagy, a 4. könnyű lovaszrezd tulajdonosa, 1805-ben lett az udvari haditanács elnöke, de már a reakövetkező évben meg is halt.

⁵³ *A nádor* Latournak: Bécs, 1805 október 7. (*U. o.*)

⁵⁴ Akkor még ennyiről volt szó.

bocskorosnemestől nem lehet azt kívánni, hogy kellő időre megfelelő katonaruhával is ellássa magát.⁵⁵

A nádor kívánságához képest Latour tábornok Guggenthal tábornok, udvari haditanácsost küldötte le Budára, hogy ott az insurrectio szükségleteinek fedezéséről a legsürgősebben gondoskodják.⁵⁶ Guggenthal 1805 november 6-án számol be észleleteiről,⁵⁷ de az a kép, amelyet fest, nem valami vígasztaló, mert teljesen a nádor igazát bizonyította, aki aggódva gondolt reá, hogy minden buzgósága se tudja többé visszahozni az elszalasztott drága időt.

A tábornok jelentése szerint a hadsereg tartalékalakulásai már csaknem egészen elfogyasztották a gazdasági bizottságok ruha- és egyéb készleteit. Az insurrectio felöltöztetéséhez 40.000 rőf posztó és 16.000 darab bőr kellene, azonban ennek csak egy részét szállíthatják a gazdasági bizottságok, a többit be kell vásárolni ott, ahol éppen lehet. Ennélfogva vagy a kabátokat kell a vármegyéknek beszerezniök, vagy pedig saját ruhájukban kell az insurgenseknek hadbavonulniok. Kiszabott nadrágszövetet a gazdasági bizottságok adnak, a vármegyék pedig varrassák meg. A csákok elkészítéséhez is kiutalják a vármegyéknek a már kiszabott anyagot. Nagy azonban a hiány gyalogsági tölténytáskában, továbbá nyeregben, lópokrócban és lódingban is. Az utóbbi három tételt tehát a vármegyéknek kell beszerezniök, ellenben a tölténytáskához kiszabott bőrt kapnak. A nagy posztóhiány következtében azt is javasolja Guggenthal, hogy az insurgens huszárok egyelőre ne kapjanak mentét, hanem csak köpenyegét.

Talán unalmas is volt mindezt felsorolnom, de nem hagyhattam el, mert csak az ilyen részletek adhatnak némi fogalmat arról a tömérdek akadályról, amely az insurrectio talpraállítását hátráltatta.

Pedig a veszedelem mérföldes léptekkel közeledett. Napoleon november 2-án már Linzben volt; 9-én az orosz hadsereg, anélkül, hogy egyetlen döntő harcot vívott volna, Mauternnél a Duna balpartjára kelt át, nehogy összeköttetései Csehország felé megszakadjanak. Napoleont immár semmi se állíthatta meg Bécs felé tartó előnyomulásában. És ebben a válságos idő-

⁵⁵ Az 1805-i lovas és gyalog insurgensek öltözete a 2. és 3. függelékben van leírva. Az insurgents tüzérek — az akkori özszerű tüzérkabától eltérően — pipacspiros hajtókával és fehér gombbal díszített sötétzöld kabátot viseltek. Magyarszabású nadrágjuk világosszürke volt.

⁵⁶ Latour a nádornak: Bécs, 1805 október 25. (Orsz. Ltár: MK. 1805. F. 1, R. 3, Nr. 71.)

⁵⁷ Guggenthal a nádornak: Buda, 1805 november 6. (U. o.: F. 2, R. 23, Nr. 90/3.)

ben az alig hogy meghirdetett nemesinsurrectio még a kezdet legelső nehézségeivel küzd. Ember, ló, ruha, fegyver és minden más kellék hiányában csaknem bizonyosnak látszott, hogy se a vármegyék, se a gazdasági bizottságok nem tudják mindazt, amire még szükség volt, akkorra előteremteni, amikor a franciák a magyar határra érhetnek.

Az insurrectio kivonulását nem lehetett gyorsítani, mert a nádor — nagyon helyesen — nem akart valami tarka-barka toprongyos sokadalommal a franciák elé állani. Külső képében is tetszetős hadsereget kívánt, amelynek katonás mivoltát már öltözete és fegyvere is elárulja. Minden erejével azon volt, hogy a fölkelő sereg fegyver és felszerelés dolgában is minél kevésbé üssön el a cs. k. hadseregtől.

Nehéz feladat volt a lovak előteremtése is. Ez főként azért okozott fejtörést, mert Magyarországon *nagyobbfajta* hámosló nem igen volt már kapható s így 1809 darabot Németországból kellett beszerezni s onnan hozzánk szállítani.⁵⁸ Ellenben a szükséges 1047 darab málháslovat Magyarországon sorozták.

A málháslóról, hámszerszámról és szekérről⁵⁹ való gondoskodás súlyos feladata az insurrectio szekereszparancsnokául kijelölt Lutz Péter ny. szekereszörnagra hárult, aki ennek a kötelességének dicséretreméltó fáradhatatlan buzgósággal iparkodott mindvégig megfelelni.

Mint említettem, már az országgyűlés alatt foglalkozott a nádor a hadosztály- és dandárparancsnoki állások betöltésével, úgyszintén a vezérkar és az Insurrections-General-Commando főnökének kijelölésével is. És itt különösen hangoztatni kívánom, hogy József nádor az insurrectiót feltétlenül megbízható vezetők kezébe akarta adni s el se fogadott volna olyan tábornokokat, akiknek se itt, se másutt nem lehetett már hasznát venni.

Az, aki a cs. k. hadsereg történetében csak valamennyire is járatos, az I. függelékben közölt névsorból tüstént láthatja, hogy az insurrectio tisztikarában a régi hadsereg számos kiváló tagja szolgált, aki vagy már akkor, vagy később, előkelő állást töltött be. Elég itt csak arra hivatkoznom, hogy a tábornokok közül: gróf Sztáray Antal tábornagy és báró Ott Károly altábornagy a Mária Terézia-rend középkeresztese; Duka Péter és báró Szentkeresztzy Zsigmond altábornagy, továbbá gróf Gyulai Albert, gróf Kollonits Miksa és báró Révay Antal

⁵⁸ Latour a nádornak: Bécs, 1805 október 20. (U. o.: F. 1, R. 3, Nr. 10.)

⁵⁹ Az insurgens hadseregnek 135 darab négylovas és 60 darab kétlovas szekérré volt szüksége. (U. o.) A csapatok málhájának jókora részét lóháton szállították, ezért kellett olyan sok málhásló.

vezérőrnagy a Mária Terézia-rend lovagja volt. Az volt az Insurrections-General-Commando főnöke, utolsó török háborúnk érdemes veteránja, Fábry Mihály ny. altábornagy is. A vezérkar főnöke, Gomez y Parientos Móric vezérőrnagy pedig, aki ezt az állást 1797-ben és 1800-ban is betöltötte, a bécsi hadilevéltár élén állott, mint annak legelső igazgatója.⁶⁰ Voglhuber József vezérőrnagy, tüzérigazgató is elismert tekintély volt a maga szakmájában.

A törzstisztek közül gróf Beckers József, Gosztonyi János, Jurkovich András, Mecséry János, Gencsy Ferenc, Edelspacher Máttyás, báró Bakonyi Imre, Divéky Antal, Dressery Vilmos, Andrássy Dávid stb., stb. később tábornokok lettek.

Azokat a törzs- és főtiszteket, akiket a rendes hadseregtől kellett elkérni, részben a nádor, részben a vármegyék jelölték ki. Az olasz harctérről bevonuló tisztek gyűjtő- és elosztó állomása Zágráb, a német harctérről érkezőké Pozsony lett. Az előbbi helyen Jellachich altábornagy, az utóbbin gróf Pálffy tábornok intézkedett a bevonulók irányításáról.

Elképzelhető, hogy a tisztkérdés terén is sok akadály bukkant fel, mert a működő hadsereg, amely már az insurrectio megszavazása előtt is súlyos érvágást szenvedett, nem adhattott annyi tisztet, amennyit kértek tőle. 38 gyalogzászlóaljhoz és 70 huszárszázadhoz mindössze 1160, a horvát-szlavon insurgents csapatokhoz 160 tiszt kellett. Azonban ennek a nagy számnak csak kis töredékét lehetett erre a szolgálatra még alkalmas, nyugalmazott vagy volt insurgents tisztekkel fedezni. Legnagyobb részét a hadsereg, még pedig Károly főherceg aránylag kevésbé szenvedett olaszországi hadserege, volt kénytelen adni. A németországítól, az ulmi katasztrófa s a többi ezzel kapcsolatos balsikerű esemény után, már alig-alig lehetett tisztre számítani. Ezeknek az el nem hárítható nehézségeknak az volt a következtése, hogy az insurrectio felozslatásakor a tisztikarnak nagyobb része nem volt még együtt.

„A szükség törvényt bont“ elvénél fogva természetesen minőség dolgában is le kellett a követelményeket valamennyire szállítani. Így pl. az alantas tiszt állások egy részét a polgári életből, vagy a hadsereg altiszti karából átvett egyénekek kényszerültek betölteni. Ennek következtében az insurrectióhoz beosztott zászlóaljparancsnokok utasítást kaptak,

⁶⁰ 1808-ban ő dolgozta ki a Ludovika Akadémia tervét. 1809-ben — már mint altábornagy — szintén ő volt a nemesinsurrectio vezérkari főnöke. Mint hadtörténetíró is működött. Azonban két nagy munkája, az 1792-i németalföldi és németországi hadjárat története, továbbá az 1799-i olaszországi és schweizeri hadjárat története — sajnos — kéziratban maradt. (*Bancalari: Quellen der österreichischen Kriegs- und Organisations-Geschichte.* 68., 69. l.)

hogy hozzanak magukkal egy-egy segéd-tiszti szolgálatra alkalmas zászlóst vagy őrmestert, aki a felkelőseregben alhadnagyi rangot fog kapni. Bizonyos, hogy az ilyenformán összeverődött tisztikar — katonai tudás, tapasztalás és fegyvelm-dolgában — nem volt egyöntetű. De volt egy nagy érdeme: nem politizált, hanem csak a kötelességével törődött.

Történetek hibák a tiszteknek nemcsak kijelölése, hanem beosztása körül is, amely nem mindig felelt meg az illetők képességeinek.⁶¹ De tapasztalásból tudjuk, hogy az ilyesmi mindenütt megescik, ahol hirtelen kell valamely csapatot megalakítani. Mennyivel inkább megtörténhetett ez az insurrectio esetében, amikor egy egész hadsereget kellett rögtönözni.

Az insurrectióhoz beosztott cs. kir. tisztek nagy része magasabb rendfokozatba lépett elő, de csak a háború tartamára. A felkelő hadsereg rendfokozatai különben se voltak a rendes hadsereg megfelelő rendfokozataival egyenlő értékűek.⁶²

V.

Alighogy az insurgens hadsereg megalakítása a tervezetéből a megvalósulás felé terelődött, máris megbénította azt Napoleon gyors előnyomulása, a Felvidéken kitört éhínséggel együtt.⁶³ Ez a kettős veszedelem 1805 november 8-án arra kényszerítette a nádort, hogy a dunántúli kerületben, továbbá a dunáninneninek legnagyobb részében is, azaz mindössze 22 vármegyében,⁶⁴ *egyelőre* megszüntesse a felkelés szervező munkálatait. Nem maradt tehát más, amire még számítani lehetett, mint a tiszáninneri és a tiszántúli kerület, a dunáninneniből Pest és Bács megye, amelyekhez november 24-én még Nógrád járult; továbbá a horvát-szlavonországi felkelés.

A nádor intézkedését alaposnak látszó aggodalom sugal-

⁶¹ Megtörtént pl. az is, hogy gyalogszázadosból huszárőrnagyt csináltak; már pedig nem sok jót lehetett egy olyan huszárosztályparancsnoktól várni, aki új alkalmazásában maga is kezdő volt s alkalmasint a lovaglás mesterségével is hadilábon állott.

⁶² Kivétel volt 1809-ben a legelőbb felkészült primási és nyitrai („Mária Ludovika királyné”) insurgens huszárezred. Ugyanis mindakettő a működő hadsereg kötelékébe került és vitézül harcolt a wagrami csatában, július 5-én és 6-án. Ennek a két ezrednek tisztkara hadseregbeli rangot kapott.

⁶³ *A nádor* a királynak: Buda, 1806 januárius 18. (*Orsz. Ltár: József nádor titkos levéltára. Acta Insurr. A. 1805. Nr. 6.*)

⁶⁴ Pozsony, Nyitra, Bars, Trencsén, Árva, Hont, Liptó, Nógrád, Túróc, Zólyom, Esztergom, Komárom, Győr, Veszprém Moson, Sopron, Zala, Somogy, Vas, Baranya, Tolna, Fehér. (*Orsz. Ltár: József nádor levéltára. Publ. pol. vicariae potestatis. 1805. Irreg.*)

mazta. A franciák gyorsan közeledtek Bécs felé, amelyet november 13-án meg is szállottak s a szakadatlanul hátráló Kutusow csakis Murat vigyázatlanságának köszönhette, hogy az orosz hadsereg a katasztrófát elkerülte.

Magyarország nyitva állott s a határ közelében folyó fegyverkezés betörésre csábíthatta volna az ellenséget. Már pedig a nádor éppen azt akarta volna mindenáron elkerülni, hogy a háború színtere Magyarországra tolódjék át.

A franciák megállítására most már nemcsak fegyveres kísérlet történt. A válságos helyzet arra bírta a királyt, hogy a békés egyezkedés terére lépjen; ennél fogva még mielőtt a franciák Bécsbe értek volna, gróf Gyulai Ignác altábornagyot fegyverszünet ajánlatával küldötte Napoleonhoz.⁶⁵ Nem foglalkozhatunk itt részletesen ezzel a — különben is eredménytelen — tárgyalással. Minket főként csak Napoleonnak Magyarországra vonatkozó kijelentése érdekel, mely szerint *a magyar nemzet iránt érzett különös tiszteletből nem akart hazánk földjére lépni*. Ennek fejében azonban azt követelte, hogy a király a nemesinsurrectiót azonnal oszlassa fel. Ez lett volna a fegyverszünet egyik feltétele.⁶⁶

Itt tehát, bár még határozatlan formában, ugyanazt látjuk, ami 1809-ben is történt, hogy t. i. Napoleon éket akart verni a magyar nemzet és királya közé, arra számítván, hogy ha nyilatkozatának híre megy, az insurrectio magától is feloszlik. Szó se lehet róla, hogy Napoleont a magyar nemzet iránt táplált tisztelete tartotta volna az ország megszállásától vissza. Ilyen érzelmi momentumok sohase irányították az ő elhatározását a hadicél rovására. Más ok lappangott a háttérben.

Az egykorúak nem tudhatták, mi azonban — ismerve az akkori helyzetet — jól tudjuk, hogy Napoleon, akinek serege számra gyengébb volt a szövetségesekénél s akinek Poroszország hadüzenetétől, úgyszintén Károly főherceg olaszországi seregének megérkezésétől is tartania kellett: nem küldhett nagyobb erőt egy olyan mellékharctérre, aminő Magyarország volt, ahonnan a kellő pillanatban nem tudta volna azt ismét magához rendelni. Ezért tehát jó szóval s nem fegyverrel próbálta a magyar nemzetet a háború abbahagyására bírni. Neki abban a pillanatban teljesen elegendő lett volna, ha a nemesinsurrectio szervezését fülbemászó ígéreteivel meg

⁶⁵ *Thiers*: Geschichte des Consulats und des Kaiserthums. VI. 205., 206. l.

⁶⁶ *A király* a nádornak: Brünn, 1805 november 15. (*Orsz. Ltár*: MK. 1805. F. 2, R. 38, Nr. 157.)

A nádor Károly főhercegnek: Buda, 1805 november 24. (*U. o.*: F. 2, R. 7, Nr. 213/1.)

tudja állítani. A király félt is tőle, hogy Napoleon szavainak Magyarországon káros hatása lehet s azért figyelmeztette a nádort, hogy azok híresztelését mindenképen gátolja meg.⁶⁷

Napoleon nyilatkozata máskülönben is érdekes és fontos jelenség. A nálunk lábrakapott ócsárlásokkal szemben azt bizonyítja ugyanis, hogy *a magyar nemesfelkelés, rögtönzött volta ellenére is olyan tényező volt, amelyet még maga Napoleon se hágyhatott ki a számításból.*

A francia császárnak Gyulai előtt elhangzott szavai Magyarországra nem hatottak el s így az insurrectio szellemét se ronghatták meg. Történt azonban valami más, ami Pozsonyra francia megszállást hozott s ezenkívül még a nádort is a lehető legkényesebb helyzetbe sodorta.

Ő ugyanis, hogy meggátolja a Németországból mifelénk menekülő nem kívánatos elemek beözönlését, az ország határára katonai őrvonalat szervezett. Ennek a Dunától a Morva folyó mentén húzódó északi részét gróf Pálffy Lipót vezérőrnagy, a Dunától délre eső részét pedig gróf Kollonits Miksa vezérőrnagy alá rendelte.⁶⁸

Néhány nappal később, amikor a franciák már veszedelmesen közeledtek Bécs felé, a király felhatalmazta a nádort, hogy abban az esetben, ha összeköttetésük megszakadna, korlátlan önállósággal rendelkezék Magyarország ügyeiben. A nádor ennek alapján arra utasította Pálffy tábornokot, hogy — a franciák további előnyomulása esetén — Pozsony alatt a Duna jobbpartjáról a balpartra húzódják. Egyúttal pedig a nádor nevében adja tudtára a francia parancsnoknak, hogy a nyugati határon álló katonai őrvonal nem harcoló csapat, ennél fogva ki is fog térni a franciák elől. Mikor azután Davout, a III. francia hadtest parancsnoka, csakugyan Pozsony felé nyomult s a város alatti repülőhidat november 15-én megszállotta: Pálffy tárgyalásra szólította fel a francia tábornagyot, aki erre Bourge ezredet küldötte hozzá. Pálffy ennél a találkozásnál, anélkül, hogy felhatalmazták volna rá, olyan megfontolatlan, vagy legalább is könnyen félremagyarázható nyilatkozatokat tett, amelyekből Davout azt következtette, hogy Magyarország a háború további folyamán semleges óhajt maradni. Ennek alapján válaszában kijelentette, hogy Napoleon elismeri Magyarország semlegességét, ha a nádor a határőrző csapatokat visszarendeli és az insurrectiót feloszlatja. Felszólítja tehát a nádort, hogy Magyarország

⁶⁷ U. o. F. 2, R. 38, Nr. 157.

⁶⁸ *A nádor* báró Alvinczi tábornagynak: Pozsony, 1805 október 31. (Orsz. Ltár: MK. 1805. F. 1, R. 7, Nr. 19.)

azonnal kösse meg az erről szóló egyezséget Franciaországgal.⁶⁹

Pálffy ügyetlen eljárása abba a gyanúba keverte a nádort, mintha nem csupán a király háta mögött, hanem ellene is akarna paktálni a franciákkal. Sőt rossz nyelvek olyasmit is rebesgettek, hogy az egyezés megvalósulása esetén fejére szándékozik tenni Szent István koronáját. Ferenc királynak, aki mindenkiel szemben bizalmatlan volt és testvéröccsét máskor is rebellis hajlandóságokkal gyanúsította már meg, ezúttal is nagy nyugtalanságot szerzett ez a dolog s nem volt könnyű őt a nádor teljes ártatlanságáról meggyőzni.

A fegyverszünetet azonban a király is őhajtotta, ennél fogva új tárgyalást kezdett — gróf Gyulai Ignác és gróf Stadion útján — Napoleonnal. A francia császár akkor már tudni vélte, hogy a Magyarországon lábrakapott rossz hangulat következtében a nemesinsurrectio egyáltalán nem is fog többé összegyűlni s ő, ha akarja, könnyűszerrel elfoglalhatja a Duna vonalát Bécstől Péterváradig.⁷⁰ Sőt Pálffy vigyázatlan s felhatalmazását áthágó nyilatkozatai arra indították őt, hogy november 26-án — Davout útján — kiáltvánnyal forduljon a magyar nemzethez, biztosítván az ország függetlenségét és alkotmányát arra az esetre, ha a háborúskodást abbahagyja.⁷¹

Amikor ez történt, a franciák már magyar földön állottak, mert Davout — nem kapván Pálffytól választ Napoleon ajánlatára — Pozsonyt megszállotta s azzal fenyegetőzött, hogy ha kielégítő válasz nem érkezik, Budát is elfoglalja. Pozsony vármegye ezzel szemben mindenképen bizonyítani igyekezett, hogy Pálffy tévesen, tehát nem a nádor parancsa szerint járt el. Erre támaszkodva, a november 26-án kelt kiáltvány kihirdetését is megtagadta.⁷²

Ismételjük, hogy — mai szemmel vizsgálva a dolgot — Buda és Pétervárad megszállásáról, 1805 november végén még kevésbé lehetett komolyan szó, mint Bécs elfoglalása előtt; mert minél inkább mult az idő, annál inkább számít-

⁶⁹ *Wertheimer*: i. m. I. 344., 345. l.

⁷⁰ *U. o.* 324. l.

⁷¹ „Hongrois! Restez paisibles et Votre indépendance, Votre Constitution et Vos Privilèges seront respectés. Gardez vous de toute levée de troupes, d'Insurrection et de toutes espèces d'hostilités et Vous ne trouverez en Nous que Bienveillance et ces sentiments d'estime que nous avons tant de fois témoigné à Votre nation...“ (*Orsz. Ltár*: MK. 1805. F. 3, R. 14, ad Nr. 446.)

⁷² Davout a kiáltvány átsempészését osztrák uniformisba bujtatott francia katonák útján is megkísérelte, de eredménytelenül. (*Gorupp* tábornok jelentése: 1805 december 5. — *Hadtört. Ltár*: IV. hadtest Ltára. 1805. Irreg.)

hattak erőgyarapodásra a szövetségesek, akár Károly főherceg, akár Poroszország útján s annál kevésbé gondolhatott valami diversióra Napoleon. Amde a király és a nádor még csak megközelítően se tudhatta, hogy mekkora Napoleon hadserege s nem szakíthat-e ki belőle annyit, amennyi az alakuló insurrectio gyors leverésére szükséges? Érthető tehát, hogy Magyarország védtelen helyzete éppen elég gondot okozott nekik.

A királlyal nem tudván érintkezni, az egész felelősség a nádorra hárult, Magyarországot érdeklő valamennyi intézkedéséért. És ő a legteljesebb mértékben magára is vállalt mindent. Minél jobban belehatolunk ennek a mozgalmas időszaknak történetébe, annál világosabban áll előttünk az a valóság, hogy József főherceg — akinek nemcsak a külső ellenséggel, hanem az ellene felhangzott gyanúsításokkal szemben is védekeznie kellett — mindenkor becsületesen és a legnagyobb igyekezettel istápolta Magyarország érdekeit s mindenféle hivatlan beavatkozástól meg is óvta őket. Joggal írhatta tehát magáról, hogy ő a magyar alkotmány és törvény őre.⁷³

Az a súlyos helyzet, amelybe Pálffy tábornok megmondhatatlansága sodorta s amely — legalább látszólag — már Magyarországot is francia megszállással fenyegette, egy pillanatra se tette őt kislelkűvé.⁷⁴ Kész volt, még olyan kedvezőtlen helyzetben is, bármikor síkraszállani Magyarország épségéért, híven ragaszkodva ahhoz, amit már október 25-én megírt a királynak:

*„Ich werde jedoch alles, was nur möglich ist, in einem Winkel des Landes sammeln und wenn es nicht anders sein kann und soll und mich das Land nicht sitzen lässt, wenigstens mein Leben theuer verkaufen und mit Ehre sterben.“*⁷⁵

A nádor úgy látta, hogy ennek lehetősége Pozsony megszállása óta mindjobban növekedett s ez a körülmény még fokozottabb munkásságra serkentette őt. Ebben a válságos időben hűséges segítőtársa volt Magyarország akkori főhadparancsnoka, a nálunk érdeme szerint még most se méltányolt báró Alvinczy József tábornoszernagy is. Ő is megtett mindent, hogy a franciák — előnyomulásuk esetén — megfelelő

⁷³ A nádor Károly főhercegnek: Buda, 1805 december 17. (Orsz. Ltár: MK. 1805. F. 3, R. 14, Nr. 538.)

⁷⁴ A Bécsújhelyből elvonuló franciák be is csaptak Magyarország területére s Köpcsényt megszállva, ott az őrvonal egyik tisztjét s néhány emberét el is fogták. Egyes kisebb csapataik pedig a győrmegyei Öttevényig portyáztak. (Kollonits tábornok jelentése, 1805 november 29. — Hadtört. Ltár: IV. hadtest ltára. 1805. Irreg.)

⁷⁵ Wertheimer: i. m. I. 338. l.

ellenállásra találjanak. Úgy gondolta, hogy talán Győr, Lipót-vár, Komárom és Buda váránál lehetne őket feltartóztatni.⁷⁶ Maillard Sebestyén tábornok már ki is dolgozott egy tervet, amely szerint Győr nagyon elhanyagolt várát gyorsan rendbe lehetne hozni.⁷⁷ Ámde a nádor — Komáromot kivéve — egyik várat se látta szívósabb védelemre alkalmasnak s ezért arra utasította Alvinczit, hogy minden netalán megkezdett erősítő és javító munkát hagyasson abba.⁷⁸

Másnap jelenti a királynak, hogy a cs. kir. hadsereg valamennyi — még Magyarországon levő — tartalékalakulását Pest környékén egyesíti,⁷⁹ *hogy a tiszáninnen és tiszántúli insurgens sereg, azoknak védelme alatt a Duna és a Mátra között gyülekezzék, ha ugyan lesz még rá idő.*⁸⁰

A másik két kerületben is tovább folytak — óvatosan és zajtalanul — az előkészítő munkálatok, hogy szükség esetén az ottani insurrectiót is tüstént be lehessen hívni. Értethető, hogy a király, aki maga se bízott már a háború jobbrafordulásában, se a fegyverszünet lehetőségét nem akarta elszalasztani, se az insurrectiót nem akarta szélnek eresztelni, mert abban az esetben, ha a fegyverszünet meghíúsul s tovább kell harcolni, még szüksége lehetett reá. Így tehát csakugyan az a kétkulacos megoldás volt a legjobb, hogy a franciák közelében minden látható szervezést megszüntettek, de a távolabbi vidékeken annál nagyobb erővel folytatták a munkát.

November 15-én sürgősen utasítja a nádor Voglhuber tábornokot, hogy Egerbe 2477, Kassára 2480, Debrecenbe 3216, Temesvárra pedig 4129 darab puskát szállíttasson. Együttal Pest és Bács megyének is megparancsolja, hogy puskáikat a budai szertártól azonnal vegyék át.⁸¹

Két nappal később már azt a kellemetlen hírt jelenti a királynak, hogy a franciák a pozsonyi hídnál három — az

⁷⁶ *Alvinczi* a nádornak: Buda, 1805 november 9. (*Orsz. Ltár:* MK. 1805. F. 2, R. 2, Nr. 56.)

⁷⁷ *Bericht über die Raaber Festung:* Győr, 1805 november 9. (*U. o.:* Nr. 55.)

⁷⁸ *A nádor* Alvinczinak: Buda, 1805 november 12. (*U. o.:* Nr. 71.)

⁷⁹ Az említett csapatok ezek voltak: A 2., 19., 32., 33., 34., 37., 39., 48., 52., 53., 60. és 65. gyalogezred egy-egy zászlóalja, a 10. huszárezred és a 2. vértesezred egy-egy százada; azután a székely- és oláh határőr gyalogezredekéből mindössze 1400 ember. (*Alvinczi* a nádornak: Buda, 1805 november 2. *Orsz. Ltár:* MK. 1805. F. 2, R. 2, ad Nr. 40). November 15-én a nádor utasította Voglhubert, hogy a tartalékszázlójakat tüzéséggel lássa el. (*Hadtört. Ltár:* IV. hadtest Ltára. 1805. Irreg.)

⁸⁰ *A nádor* a királynak: Buda, 1805 november 13. (*Orsz. Ltár:* MK. 1805. F. 2, R. 7, Nr. 83.)

⁸¹ *A nádor* Voglhuber tábornoknak: Buda, 1805 november 15. (*U. o.:* F. 2, R. 24, ad Nr. 98.)

insurrectiónak szánt ruhával megrakott — hajót elfogtak.⁸² Ez bizony, ismerve a felkelőseleg felruházásának már előbb vázolt akadályait, súlyos és alig pótolható veszteség volt.

Időközben a tüzérség megalakítása is szépen haladt Voglhuber tábornok szakértő vezetése alatt. November hó folyamán megjött 30 darab 3-fontos ágyú, ugyanannyi lövészeres taligával, továbbá 7 darab 6-fontos gyalog- és 8 darab 6-fontos lovas-ágyú. Megérkeztek a Bombardier-Corps és a Feldzeugamt emberei, valamint 13 — lövészerrel és szekerekkel megrakott — hajó is, 2 tüzérszázaddal együtt. Azonban a Temesvárról Budára irányított ágyúkat és szekereket Szegegnél, a Péterváradról közeledőket pedig Zombornál és Mélykútnál — a nádor parancsára — megállították. Ezek ugyanis a dunáninneneni és dunántúli kerületben megszüntetett szervezés miatt, egyelőre fölöslegessé váltak s a nádor, a franciák várt támadása miatt, nem akarta őket Budára hozatni.⁸³ Amikor ezt elrendelte, még nem tudta, hogy az insurrectio számára Bécsben indulásra készenálló ágyúk a franciák kezébe kerültek.⁸⁴

A szekereszek számára november 21-én 410 lovat hozott egy százados Bécsből, mire Voglhuber tábornok megparancsolta Lutz őrnagynak, hogy a pesti „Lagerspital“-nál felállított 3-fontos ágyúkat és szekereket azonnal lássa el a szükséges lovakkal.⁸⁵

A nádor már néhány nappal előbb utasította az insurrectio kerületi parancsnokait, hogy dandárparancsnokaikat ne csak a hadrendben megszabott alakulóállomáson, hanem ott alkalmazzák, ahol a szervezés gyors végrehajtása érdekében a legnagyobb szükség van rájuk. Egyúttal megparancsolta azt is, hogy a felkelőcsapatok megalakítását minden lehető úton-módon siettessék.⁸⁶

A fegyverszüneti tárgyalások elakadása után maga a király is sürgette az insurrectio mielőbbi kivonulását és egyzersmind azt az óhaját is nyilvánította, hogy a nádor a határőr-gyalogezerdeknél beállott hiányt, egynehány magyar

⁸² *A nádor* a királynak: Buda, 1805 november 17. (U. o.: F. 3, R. 9, Nr. 323.)

⁸³ *Voglhuber* a nádornak: Buda, 1805. november 16., 17., 22. (Orsz. Ltár: MK. 1805. F. 2, R. 33, Nr. 126., 132., 190.)

⁸⁴ *Colloredo* az udvari haditanácsnak: Olmütz, 1805 november 22. (U. o.: F. 3, R. 24, ad Nr. 358.)

⁸⁵ U. o.

⁸⁶ *A nádor* valamennyi ker. tábornoknak: Buda, 1805 november 17. (U. o.: F. 2, R. 36, Nr. 130.)

insurgens zászlóaljjal pótolja.⁸⁷ Itt különösen fontos megállapítani azt, hogy a nádor, még a király akaratával szemben is, a magyar álláspontot képviselte és védelmezte. December 2-án kelt válaszában a legnyomatékosabban kéri a királyt, hogy ne bolygassa meg az insurrectio egységét, mert annak egyes kiragadott részei sohase fogják megtehetni azt, amit tőlük az insurgens hadsereg egészében várni lehet. Teljes nyíltsággal megírta azt is, hogy a nemesfelkelés Magyarország fegyverfogható emberanyagát annyira lefoglalta, hogy a seregredek további kiegészítésére katonát sorozni többé nem lehet.⁸⁸

November 28-án tiszteket kér Károly főhercegtől és egyúttal értesíti, hogy a tiszáninnyi és tiszántúli kerület insurgens gyalogsága már a legközelebbi napokban zászlóaljakra alakul.⁸⁹

A helyzet akkor, amikor mindez történt, még fölötte bizonytalan volt s nem lehetett tudni, hogy Davout nem fogja-e követelni a felajánlott egyezség ratifikálását? A nádornak tehát feltétlenül tudnia kellett, hogy történt-e időközben valami megállapodás a franciákkal? Ennélfogva december 1-én főhadsegédét, gróf Beckers alezredest, Pozsonyba küldötte, hogy ott Davout-tól útlevelet eszközölve ki, a királyhoz siessen s tőle kérjen utasítást a Pálffy által annyira elrontott ügyben. Addig is, míg ez megtörténhetik, *felhatalmazza főhadsegédét, hogy a pozsonyi francia parancsnokkal az ő nevében egyességet köthessen, olyan értelemben, hogy a franciák egyelőre ne nyomuljanak be tovább Magyarországra.*⁹⁰

Arra azonban már nem került a sor, hogy Beckers ezt a parancsot végre is hajtsa, mert a Pozsonyban székelő Gudin francia tábornok, november 30-án — egészen váratlanul — arról értesítette a pozsonymegyei állandó bizottságot, hogy Napoleon a megszállott magyar terület azonnali kiürítését rendelte el.⁹¹ A francia invázió tehát megszűnt s így az eddig többé-kevésbé tétlenségre kárhozottat vármegyékben is újra munkához lehetett látni. A nádor, mihelyt a franciák kivonulásáról értesült, megparancsolta gróf Sztáray tábornagynak, hogy Pozsony, Nyitra és Bars megyében tegyen meg minden előkészületet az insurrectio mielőbbi megszervezé-

⁸⁷ *A király* a nádornak: Olmütz, 1805 november 25. (U. o.: F. 3, R. 9, Nr. 335.)

⁸⁸ *A nádor* a királynak: Buda, 1805 december 2. (U. o.: Nr. 336.)

⁸⁹ *A nádor* Károly főhercegnek: Buda, 1805 november 28. (U. o.: F. 2, R. 46, Nr. 233.)

⁹⁰ *A nádor* nyílt parancsa Beckersnek: Buda, 1805 december 1. (U. o.: F. 3, R. 2, Nr. 214.)

⁹¹ U. o.: F. 3, R. 14, Nr. 339.

sére.⁹² Ugyanakkor elrendelte a zólyomi, esztergomi, tolnai és baranyai insurgents csapatok azonnali felállítását is.⁹³

Időközben — december 2-án — megtörtént a szerencsétlen austerlitz-i csata, amely a háború sorsát eldöntötte. A nádor, ennek a csapásnak ki se számítható következményeitől félve, megkísérelte, hogy a felkelő sereget egy utolsó nagy erőfeszítéssel talpraállítsa. Ugyanis számolnia kellett azzal a lehetőséggel, hogy a netalán még továbbtartó háború hullámai Magyarország területére is átcsapnak s akkor az insurrectiónak is össze kell mérnie a franciákkal a kardját. Erre gondolva, december 7-én megparancsolta a nádor, hogy — Moson, Sopron, Vas, Árva és Liptó megyét kivéve — *az egész insurgents lovasság üljön azonnal fel*. Nem baj, ha a ruhája még nincs is kifogástalan rendben, csak lova és fegyvere legyen. A dunáninnyi lovasság Pesten és Léván, a dunántúli Székesfehérváron és Veszprémben, a tiszáninnyi Egerben és Kasán, a tiszántúli Debrecenben és Szegeden gyülekezzenek.⁹⁴

A még Eszéken levő, továbbá a Mélykúton és Zomborban megállított, ágyúkat Budára rendelte,⁹⁵ december 9-én pedig Hont megye gyalogságát utasította mielőbbi kivonulásra.⁹⁶

Ugyanaznap érdekes és a nádor kifogástalan gondolkodását jellemző dolog történt. A kikindai kerület t. i. felajánlotta, hogy azt a 220 insurgents gyalogost, amellyel a csongrádi zászlóaljhoz kellett járulnia,⁹⁷ egy teljes zászlóaljja egészíti ki. Ennek fejében azonban azt kérte, hogy ezt a csapatot „*Illyr gránátoszászlóalj*“-nak nevezhesse. A nádor köszönettel fogadta ugyan az ajánlatot, de kereken megtagadta a fenti kívánság teljesítését, kimondván, hogy az új alakulás neve csakis „*Kikindai zászlóalj*“ lehet.⁹⁸ Ezzel tehát a m. kir. nemes-insurrectio egysége érdekében szállott síkra, s nem engedte, hogy azt bárki — ha mindjárt ilyen kecségtető ajánlat örve alatt is — valami nemzetiségi szétválasztó törekvéssel bolygassa meg.

Mialatt ezek a rendelkezések napvilágot láttak, s még mielőtt végrehajtásukra kerülhetett volna a sor, a hadviselő felek december 6-án fegyverszünetet kötöttek, amelynek

⁹² *A nádor* Sztáraynak: Buda, 1805 december 3. (U. o.: F. 3, R. 19, Nr. 362.)

⁹³ U. o.: F. 3, R. 37, Nr. 375.

⁹⁴ *Conferenz-Protocoll*: Buda, 1805 december 7. (U. o.: F. 3, R. 58, ad Nr. 452.)

⁹⁵ U. o.

⁹⁶ U. o.: F. 3, R. 58, Nr. 491.

⁹⁷ 3. Függelék.

⁹⁸ *A nádor* Csekonics tábornoknak: Buda, 1805 december 9. (U. o.: F. 3, R. 66, Nr. 494.)

3. pontja a magyarországi insurrectióról is szól.⁹⁹ A király ennek értelmében utasította a nádort, hogy a felkelő seregből tartsa együtt mindazt, ami már a fegyverszünet előtt megalakult, de újabb szervezés és alakulás ne történjék.¹⁰⁰ Azonban a nádor nem vette ezt a parancsot szó szerint. Még mindig félt tőle, hogy a megindult béketárgyalás Napoleon túlzott követeléseinek megfeneklik és a háború egyelőre elfojtott tüze újra fellángolhat. Éppen ezért nem állította meg, sőt még inkább sürgette, a szervező munkát. A kerületi parancsnokok is, a hozzájuk beosztott tábornokokkal együtt, teljes erejükkel azon voltak, hogy az alakuló insurgens csapatokat minél előbb dandárokba és hadosztályokba vonhassák össze.

Erre azonban már nem került a sor, mert 1805 december 26-án létrejött a pozsonyi béke, amelynek következtében a király 1806 januárius 8-án, az insurrectio feloszlátását rendelte el.¹⁰¹ A nádor, aki legjobban tudta, hogy mennyi temérdek akadállyal kellett a vármegyéknek megküzdeniök, nem látta elegendőnek a januárius 8-án kelt királyi levelet, amelyben Ő Felsőége csak *általánosságban* mond köszönetet az insurgens hadsereg megalakítása körül buzgólkodott személyeknek, parancsnokságoknak és hatóságoknak. Ennélfogva 1806 januárius 18-án kelt felterjesztésében, a teljesített munka mértékéhez képest, három csoportba sorozta a vármegyéket s megkérte a királyt, hogy köszönetiratát — ennek megfelelően — három különböző alakban fogalmaztassa meg.¹⁰²

Ezenkívül ismételtlen közbejárt a királynál avégből is, hogy az insurrectióhoz beosztott s ott a háború tartamára előléptetett törzs- és főtisztek — ha a cs. kir. hadsereg aktív tagjai — ezzel a magasabb rendfokozattal kerüljenek oda vissza. Ámde ennek útját állotta az a körülmény, hogy egyes tisztek két rendfokozattal is előléptek. Ez az állapot, a hadseregben maradt rangtársaik rovására, nem lett volna fenntartható. Azonkívül az egyes rendfokozatokban máris sok számfeletti tiszt szolgált. Ennélfogva csupán 10 tiszt részesülhetett előléptetésben vagy magasabb cím adományozásában. Megengedte azonban a király, hogy mindazok a tisztek, akik vagy a nyugalmazottak állományából kerültek ki, vagy a vármegyék ajánlatára kaptak tisztirangot, insurgens tisztiruhá-

⁹⁹ *Armistice conclue entre leurs M. M. Ipls. d'Autriche et de France. Austerlitz le 6 Déc. 1805.*

Article 3-me. Il ne sera fait en Hongrie aucune espèce de levée en masse ni d'insurrection et en Bohême aucune espèce de levée extraordinaire. (*U. o.*: F. 3, R. 58, Nr. 499.)

¹⁰⁰ *A király* a nádornak: Holics, 1805 december 7. (*U. o.*)

¹⁰¹ *A király* a nádornak: Holics, 1806 január 8. (*Orsz. Ltár:* József nádor titk. ltára. Acta Insurr. A. 1805. Nr. 6.)

¹⁰² *U. o.*

jukat ezentúl is viselhessék, feltéve, hogy az a csapattest, amelyhez tartoztak, a fegyverszünet idején már együtt is volt.¹⁰³

VI.

Elérkeztünk immár oda, hogy a Wrede nyomán lábrakelt sok téves nézetet számokkal is megcáfolhassuk. Maga az a tevékenység, melyet főbb vonásaiban eddig vázoltunk, eléggé bizonyítja, hogy az insurrectio szervezése már teljes erővel folyt akkor, amidőn a békekötés a háborúnak végét szakította.

A dandárok és hadosztályok megalakítása, természetesen, még nem történhetett meg. Ugyanis, a nádor számítása szerint is, három hónap kellett volna hozzá, hogy az insurrectio seregtestei megalakulhassanak, ha a fegyver, ruha és felszerelés mindjárt kezdetben nincs együtt. Amde 1805 október 27-től december 26-ig csak két hónap telt el, az akadályok és a hiányok pedig legalább is akkorák voltak, mint 1800-ban; így tehát, az utóbbi példát véve alapul, a szervezés csak 1806 januárius végére lett volna befejezhető.

Említettük, hogy sok vármegyében, legalább egyelőre, le kellett mondani az insurrectio megalakításáról. Ha ezeket leszámítjuk, marad a szorosan vett Magyarországon 30 vármegye,¹⁰⁴ 26 sz. kir. város,¹⁰⁵ továbbá a Jász-Kun kerület, a hajdúvárosok és a 16 szepesi város, amelyeket a nádor valóban felkelésre utasított.

Ezek közül a jászok és kunok december 7-ére a reájuk kivetett egész kontingenst fegyverbe állították, három nappal később Pest vármegye is felkészült, úgyszintén Pest és Buda városa is.

Zemplén megye, *csupa nemesből*, egy teljes lovasosztályt és egy gyalogzászlóaljat szerelt fel, azzal a kéréssel, hogy ezt a két csapattestet ne válasszák el egymástól. Szabolcs megye, a reaeső gyalogságon kívül, a kivetett 113 portális és 120 personalis lovas helyett, 300 nemest állított lovon, s csupán *azt kötötte ki, hogy ez az egész osztály, kivétel nélkül, a harctérre*

¹⁰³ *Károly főherceg* a budai General-Commandonak: Bécs, 1806 április 1. (*Hadtört. Ltár.*: IV. hadtest Ltára. 1806. F. 2, Nr. 328.)

¹⁰⁴ Abauj, Bereg, Borsod, Gömör, Heves, Sáros, Szepes, Torna, Ung, Zemplén, Arad, Békés, Bihar, Csanád, Csongrád, Krassó, Máramaros, Szabolcs, Szatmár, Temes, Torontál, Ugocsa, Pest, Bács, Esztergom, Nógrád, Hont, Zólyom, Baranya és Tolna.

¹⁰⁵ Buda, Pest, Bártfa, Kassa, Eperjes, Késmárk, Lőcse, Kiszeben, Debrecen, Nagybánya, Felsőbánya, Szatmárnémeti, Szeged, Temesvár, Bakabánya, Breznóbánya, Korpona, Libetbánya, Zólyom, Besztercebánya, Selmecbánya, Esztergom, Szabadka, Ujvidék, Zombor és Pécs.

menjen. Együtt volt a teljes állomány Bács, Bihar, Heves és Csongrád megyében is.

A felkelésre valóban utasított vármegyéknek, kerületeknek és városoknak — mint a kivetésből kitűnik — együttvéve 19.060 gyalogost és 6294 lovas, vagyis mindössze 25.354 embert kellett adniok. Sajnos, hiába kerestem akár a katonai iroda, akár az Insurrections-General-Commando iratai között, olyan összefoglaló teljes kimutatást, amelyből kitűnnék, hogy az említett vármegyék és városok mindegyike mennyiben felelt meg a reáháramlott kötelességnek. Megbízható adatokat csupán Arad, Bihar, Bács, Baranya, Borsod, Csongrád, Esztergom, Heves, Pest, Szabolcs, Szatmár, Sáros, Szepes és Zemplén vármegyékre, továbbá Pest, Buda és Temesvár sz. kir. városokra, azután pedig a Jász-Kun kerületre vonatkozóan találtam. Ennek a 14 megyének, 1 kerületnek és 3 városnak mindössze 13.592 embert kellett állítania. *Ebből 1805 december 26-ig együtt volt 8827,¹⁰⁶ tehát körülbelül 65%.*

Ha feltesszük — már pedig a nádor jelentései alapján jogosan tehetjük fel —, hogy a felkelésre utasított többi megye és város is hasonló buzgósággal dolgozott s a kivetett kontingensnek — mondjuk — átlag 50%-át kiállította,¹⁰⁷ akkor a fenti 8827-hez még vagy 6000 főt kell adnunk, úgyhogy ezen az alapon a békekötés napjáig egybegyűlt insurgents sereget több mint 15.000 főre becsülhetjük. Pontosabb adatokat csak az illető vármegyék és városok levéltára adhatna, ha az ilyenemű kutatásnak legtöbb helyen útját nem állaná az idegen megszállás.

A horvát-szlavonországi felkelésből 1805 december 18-ig egy banderiális zászlóalj és két banderiális lovasosztály, továbbá két portális gyalogszázad alakult meg. Állományuk mindössze 1487 gyalogos és 446 lovas volt, 443 lóval. Ezenkívül alakulóban volt még a portális felkelés egy lovas- és egy gyalogszázada is.¹⁰⁸

Arra a kérdésre, hogy mennyi ágyú és tarack volt együtt, 1805 december végén, az insurrectio számára Budán és Pesten: szintén nem tudok válaszolni. A tüzérségnek a cs. kir.

¹⁰⁶ Ebbe nincs beleszámítva a szintén megalakult zempléni zászlóalj, amelynek állományát sehol se találtam.

¹⁰⁷ Ez a számítás egyáltalán nem túlzott, ha meggondoljuk, hogy pl. Baranya és Esztergom megye, amely pedig csak december 3-án kapta meg a mozgósító parancsot, a reá kivetett gyalogkontingensnek 42 azaz 41, a lovasságnak 56 azaz 35 százalékát állította ki. Ennélfogva alapos okunk van feltenni azt, hogy a többi — előbb mozgósított — vármegye, a rendelkezésére állott időhöz mérten, még nagyobb hányadot tudott összeszedni.

¹⁰⁸ *Orsz. Ltár: MK. 1805. F. 3, R. 91, Nr. 507.*

hadsereg részéről állítandó személyzete (781 fő) december 20-án teljesen együtt volt;¹⁰⁹ a teljes tüzér-lóállomány pedig már december 4-én.¹¹⁰ Az insurrectióhoz beosztott szekeresz-csapat állománya 863 ember és (a tüzérlovakon kívül) 1627 ló lett volna. Ebből 1805 december 24-ig összegyűlt 631 ember és 1231 ló. Hiányzott tehát még 232 ember és 396 ló.¹¹¹

Ha mindezt összeadjuk, az 1805. év végéig összegyűlt insurgens sereg állományát legalább is 18.000 főre tehetjük, ami, a rendkívüli nehézségek közepette, alig kéthavi időre, nagyon jó eredménynek mondható.

Az 1805. évi nemesinsurrectio a magyar nemzet egyik hatalmas erőfeszítése volt, amely fölött tehát — csak azért, mert félbeszakadt — nem szabad rövidesen napirendre térnünk.

Csakúgy, mint az egész állományról, a tisztikarról se találtam összefoglaló névsort, még az Insurrections-General-Commando irataiban se, ahol pedig feltétlenül számítottam rá. Ezért az 1. függelékben közölt lajstromot az egyes kerületi parancsnokságok, vármegyék és városok jelentéseiből és kimutatásaiból kellett összeirogatnom. Minthogy azonban az így szerzett adatok nemcsak a békekötés napjára, hanem több korábbi dátumra is vonatkoznak, természetes, hogy az itt felsorolt tisztikarban az insurrectio felozlatásáig változások is történhettek. Mindamellet ez a névsor — legalább a tisztán-
innyi és tisztántúli kerületre, valamint a társországoakra vonatkozóan — nagyjában megfelel az 1805 december 1. és 1806 januárius 1. közötti állapotnak s így az insurgens tisztikar összetételéről elég jó fogalmat adhat.

Az volt a szándékom, hogy csapattestek szerint állítom össze az insurrectio tisztikarának névsorát, de meggátolt benne az a körülmény, hogy a kimutatásokban sok tiszt nevé-
nél csupán az a kerület van megemlítve, amelyhez az illető tartozott, de a csapattestről nincs szó. Ezt a hiányt is csak a vármegyék levéltáraiból lehetne pótolni. Megállapítottam azonban — ahol csak lehetett —, hogy a tisztek közül kik, hol és milyen rendfokozattal, szolgáltak a hadseregben s kik léptek be a polgári élethől az insurrectio tisztikarába. Leghiányosabb — természetesen — a dunántúli és dunáninnyi kerület névjegyzéke, mert ezekben a szervezés nagyobbára csak az austerlitz-i csata után indulhatott meg.

*

¹⁰⁹ *Ordre de bataille*, Stand, Aufstellung oder Dislocation der nachstehenden Regimenter und Bataillons. Buda, 1805 december 24. (U. o.: F. 3, R. 88, Nr. 612.)

¹¹⁰ U. o.: Ins. Gen.-Cdo. 1805. F. 1, Nr. 93.

¹¹¹ U. o.: F. 2, Nr. 88.

Talán nem kell bizonyítgatnom, hogy az insurrectio teljes megalakulásának legfőbb akadálya a megkésétt meghirdetés volt. Ezt az időveszteséget már semmiképen se lehetett jóvátenni. Így tehát az insurrectio alkalmazására csakis Poroszország sokáig — de mindhiába — várt közbelépése esetén számíthatott volna a király, mert akkor a helyzet mérlege Ausztria javára billenhetett volna s talán az austerlitz szörnyű vereségre se kerül a sor.

A mondottak nyomán azonban az a kérdés vetődik fel, hogy milyen hatása lehetett volna a kellő időben meghirdetett s így teljesen meg is alakult, insurgens hadseregnek a hadműveletekre? Mint az 1809. évi példa is mutatja, nyílt csatában nem állhatta volna meg a helyét Napoleon győzelemhez szokott hadseregével szemben, de azért — bátran mondhatjuk — mégse lett volna „quantité négligeable“.

A helyzet ugyanis, 1805 november végén, nagy vonásokban ez volt:

A szövetséges osztrákok és oroszok 85.000 emberből álló főerege Olmütz közelében táborozott; előőrsei Rossnitznál és Kralitznál állottak.¹¹² Csehországban (Časlau közelében) Ferdinánd főherceg állott kb. 15.000 emberrel. Károly és János főhercegek, mintegy 80.000 főre rugó, egyesült hadereje november 26-án még Marburgnál (Bécestől 12—15 napi menetire) volt, onnan Csáktornyan át Körmendre vonult, ahová december 6-án érkezett meg.

Napoleon 50.000 főnyi főerege, mely a gárdából, továbbá az V. (Lannes) és a IV. (Soult) hadtestből állott, Brünn és Austerlitz között, Murat lovashadteste pedig Raussnitznál, foglalt állást. Az I. (Bernadotte) hadtest, Wrede hadosztályával együtt, Iglaunál, a III. (Davout) hadtest Nikolsburgban, Pozsonyban és Zistersdorfbán, a VIII. (Mortier) hadtest Bécsben állott.

Napoleon, a szövetségesek támadására számítva, az I. hadtestet (Wrede hadosztálya nélkül), továbbá az egész III. hadtestet, november 28-án Brünnbe rendelte. A francia hadsereg távolabb levő részeire, vagyis a II. (Marmont), a VI. (Ney) hadtestre és Masséna Olaszország felől közeledő seregére, nem lehetett egyhamar számítani.

Napoleon csak az I. és III. hadtest beérkezése (vagyis december 1-e) után állíthatott 74.000 embert a szövetségesek 85.000 embere elé. Tehát számban még mindig ő volt a győnébbik fél.

Tegyük fel, hogy a kellő időben megalakult — s a Magyarországon levő 12 sorhadbeli zászlóaljjal és 10 lovasszá-

¹¹² Egy körülbelül 10.000 főnyi hadosztály (Essen) megérkezése december elejére volt várható.

zaddal megerősített — insurgens hadsereg november legvégén Pozsony felé nyomul. Kérdés, mi lett volna ennek a következése?

Nyilvánvaló, hogy Napoleon a III. hadtestet ebben az esetben már nem szólíthatta volna magához, hanem kénytelen lett volna azt az insurgens hadsereg leverésére, vagy legalább sakkbantartására, felhasználni. Vagyis, *ha a magyar nemesfelkelés 1805 november végén a felső Duna vonalán felvonul, akkor — éppen a döntő pillanatban — egy teljes hadtestet foglalt volna le Napoleon működő hadseregéből.* Az insurgens hadsereget nem lehetett kihagyni a számításból, mert — ha nem állítanak eléje megfelelő erőt¹¹³ — a Morvaországba nyomult francia hadsereg és Bécs között könnyűszerrel megszakíthatta volna az összeköttetést. Napoleon, aki mindig mindenre számított, nagyon jól tudta ezt. Ezért igyekezett Magyarországot semlegességre bírni s ebből az okból foglalta a fegyverszünet feltételei közé a felkelősereg feloszlását is. Ezzel akarta meggátolni azt, hogy a szövetségesek — akik Károly főherceg megérkezésére is számíthattak — az insurrectióban olyan újabb erőgyarapodásra tehessenek szert, amely az ő hátát fenyegetheti.

Napoleon nem csúfolta ki a nemesfelkelést, hanem komoly ellenfelet látott benne. Nekünk se szabad tehát, régibb íróink hibájába esve, akár magát az intézményt, akár az akkori magyar nemességet, úton-útfélen ócsárolnunk. Hiszen a legilletékesebb fórum — József nádor — is pártját fogta az insurrectiónak, az ellene felzúdult rágalmakkal szemben.

A gúnyolódók nem tudták, vagy nem akarták tudni, hogy Magyarország 1797 és 1809 között — négyízben — mindössze 136.177 embert hívott fegyverbe nemes felkelőhadseregként. Hogy a négy insurrectio közül csupán az utolsó került harcba a franciákkal s akkor is szerencsétlenül, az nem a magyar nemességen múlt, hanem a kezdősorokban már ismertetett körülményeknek — átöröklött intézményes hibáknak — volt el nem maradható következése.

Bizonyára elég bűn és mulasztás terhelte a magyar nemességet hosszú századok során, de volt érdeme is. Ezt az igazságot, amelyet ma is annyian tagadnak, legszebben talán Tompa fejezte ki,¹¹⁴ mondván: „Kevés volt bűnöknél több erényök, mely az apákról a fiakra szállt; de annyiszor ez a kevés — ha vész jött — nem engedé elveszni a hazát.“

¹¹³ 1809 június 14-én, a győri csatában, a János főherceg csapataival 39.000 főre növelt insurgens hadsereg ellen kb. 55.000 francia vonult fel.

¹¹⁴ „Sírboltban.“

1. Függelék.**A magyar nemesinsurrectio tisztikara 1805-ben.¹¹⁵**Az insurrectio főkapitánya: **József** főherceg, nádor, lovassági tábornok.

A nádor katonai iródejája	Rendfok.	N é v	Beosztása	K o r á b b i	
				rendfok.	beosztása
A nádor katonai iródejája	Alezzr. őrn.	Gróf Beckers József	főhadsegéd	alezzr. 1. szds	u. a.
	"	Fickweiler Ernő Zombory Pál továbbá 4 hivatalnok.	"	"	4 v. e. 12. h. e.
V e z é r k a r	V. őrn.	Gomez Móric	vezérkari főnök	v. őrn.	Hadi Ltár ig.
	Alezzr.	Ernst Ferdinand	vezérkar	alezzr.	Hadi Ltár
	"	Mecsey János	"	"	4. gy. e.
	"	Pokorny	"	"	ny.
	"	Br. Rosenfeld Károly	"	őrn.	Hadi Ltár
	Őrn.	Br. Bittner	"	c. őrn.	ny.
	"	Dressery Vilmos	"	szds	10. gy. e.
	"	Jurkovich András*	"	őrn.	63. gy. e.
	"	Lipsky János	"	2. szds	4. h. e.
	"	O'Brien	"	szds	vezérkar
	Szds	Bals	"	főhdgy	50. gy. e.
	"	Demuth József	"	alkap. ¹¹⁶	Hadi Ltár
	"	Greipel	"	főhdgy	vezérkar
	"	Hülff Pál	"	alkap.	Hadm. kar
	"	Liebetran Ferenc*	"	főhdgy	7. gy. e.
	"	Br. Bechtold Frigyes*	"	főhdgy	4. v. e.
	"	Settele József	"	szds	46. gy. e.
	"	Schön József	"	főhdgy	Tir. vad. e.
	"	Sivkovich Tamás	"	alkap.	32. gy. e.
	"	Weiss*	"	főhdgy	vezérkar
	Főhdgy	Bernardelli	"	volt főhdgy	4. gy. e.
	"	Bezerédy Kálmán	"	főhdgy	utász cs.
	"	Bongard Ferdinand	"	alhdgy	40. gy. e.
"	Burgberg*	"	"	54. "	
"	Gerber Vilmos	"	"	12. "	
"	Kopp Jakab*	"	"	38. "	
"	Novak	"	"	4. "	
"	Pitschaft Frigyes	"	"	40. "	
"	Reininger*	"	"	utász cs.	
"	Welthern	"	"	32. gy. e.	

¹¹⁵ A rövidítések magyarázata a táblázatok végén olvasható.

* A beállott fegyverszünet, vagy más akadály miatt nem vonult be.

¹¹⁶ Capitain-Lieutenant (Capitanei Locumtenens). A gyalogságnál, a tüzérségnél és a műszaki csapatoknál, a későbbi 2. oszt. századosnak megfelelő rendfokozat. Az 1805-i insurgens hadseregben nem volt alkapitány.

	Rendfok.	N é v	Beosztása	Korábbi	
				rendfok.	beosztása
Ins. General-Cdo	Altáb. Szds	Fábry Mihály Poppel továbbá: 1 hadbíró 4 orvos 1 pap 17 hivatalnok	I. G. C. "	altáb. szds	ny. ny.
	Tábor-szernagy Altáborn.	Gróf Sztáray Antal Duka Péter	D. i. ker. p. T. t. "	tbszn. altáb.	Vez. tbk. Graz Vez. tbk. Temesvár
Kerületi- és dandárparancsnokságok	"	Jellachich János	H. S. "	"	Hadoszt. p. Zágráb
	"	Báró Ott Károly	D. T. "	"	A magyarorsz. vez. tbk adatlusa
	"	Br. Szentkereszty Zs.	T. i. "	"	Hadoszt. p. Pécs
	Vezérörn.	Hg. Batthyány Lajos	Lov. ddr. p. Szombathely	1800 c. ins. ezr.	—
	"	Csekonics József	Gy. ddr. p. Temesvár	ezr.	Ménes p. Mezőhegyes
	"	Gróf Esterházy Pál	Gy. ddr. p. Eperjes	v. őrn.	Ddr. p. Kassa
	"	Gróf Gyulai Albert	Gy. ddr. p. Pécs	"	Ddr. p. Prága
	"	Gróf Hadik András	Gy. ddr. p. Munkács	"	?
	"	Kálnássy János*	Gy. ddr. p. Trencsén	"	Olasz harctér
	"	Gr. Keglevich György	Lov. ddr. p. Pest	1800 c. ins. ezr.	—
	"	Gr. Kollonits Miksa	Gy. ddr. p. Sopron	v. őrn.	Magy. testőrs.
	"	Br. Knezevich Péter	Gy. ddr. p. Varasd	"	Ddr. p. Petrinja
	"	Br. Luzsénszky József	Lov. ddr. p. S. Patak	ezr.	?
	"	Gróf Pálffy Lipót	Gy. ddr. p. Pozsony	v. őrn.	Ddr. p. Pozsony
	"	Báró Révay Antal	Gy. ddr. p. Eger	"	?
	"	Báró Vay Miklós	Lov. ddr. p. Debrecen	?	?
	Örn. Szds	Mumthe Frigyes	D. i. k. sgt.	örn.	19. gy. e.
	"	Br. Corbey Miksa	" "	szds	33. "
	"	Eigel János	T. i. k. sgt.	főhdgy	37. "
	"	Harding Ferenc	Dddr. sgt. Temesvár	"	16. h. ö. gy. e.
"	Mann József	?	szds	5. h. e.	
"	Martiny Lipót	T. t. k. sgt.	főhdgy	8. h. ö. gy. e.	
"	Szalló Mihály	T. i. k. sgt.	"	1. h. e.	
"	Schaefer Keresztély	T. t. k. sgt.	2. szds	10. h. e.	
"	Kopp Frigyes	Dddr. sgt. Pécs	alkap.	47. gy. e.	
Föh.	Appel György	Dddr. sgt. Pest	alhdgy	10. h. e.	
"	Dallos Elek	Dddr. sgt. Munkács	főhdgy	38. gy. e.	
"	Eisenstein József	Ddr. sgt. Sopron	főhdgy	7. v. e.	
"	Pelczer András	Ddr. sgt. Eperjes	alhdgy	m. testőrs.	
"	Schidlach József	Dddr. sgt. Pozsony	"	3. v. e.	
"	Schmidt Alajos	Ddr. sgt. Szombathely	főhdgy	3. h. e.	

Rendfok.	N é v	Beosztása	K o r á b b i	
			rendfok.	beosztása
Ezr.	Gr. Almássy Illés	Zempléni h. e. p.	1830. ins. alezr.	—
„	Gr. Draskovich János	H. S. h. e. p.	1800. ins. alezr.	—
„	Gosztonyi János	Pesti h. e. p.	alezr.	ny.
„	Gr. Guiccardi Károly*	?	„	2. v. e.
„	Rhédey Lajos	Bihari h. e. p.	1797. ins. ezr.	—
Alezr.	Boross Lajos	Pesti h. e.	örn.	12. h. e.
„	Donhofen	Temesi h. e.	1. szds	10. h. e.
„	Gr. Draskovich József	H. S.	volt orn.	—
„	Gencsy Ferenc	Bihari h. e.	1. szds	1. h. e.
„	Br. Luzsényszky Antal*	Zempléni h. e.	örn.	1. h. e.
„	Thanhoffer	T. t. k.	1. szds	10. „
Örn.	Drávetzky Miklós	Bihari h. e.	2. szds	12. „
„	Edelspacher Mátyás	Temesi „	„	6. dr. e.
„	Fáy József*	Zempléni „	„	1. h. e.
„	Jellachich Vince	H. S.	szds	15. h. ő. gy. e.
„	Lebanovits Simon	Pesti h. e.	1. szds	3. h. e.
„	Máriássy Imre*	Szepesi h. o.	1. szds	5. k. l. e.
„	Matskássy Imre	Temesi h. e.	?	?
„	Gr. Pejachevich József	H. S.	1. szds	9. h. e.
„	Rakovszky Lajos*	Zempléni h. e.	1. szds	2. „
„	Sebes László	Pesti „	2. szds	Archiere testőrség
1. szds	Agoston Gergely*	„ „	alezr.	4. h. e.
„	Balla Károly*	„ „	2. szds	10. „
„	Benich Iván	H. S.	1800. ins. szds	—
„	Berkovich József*	„	alkap.	10. h. ő. gy. e.
„	Császár Ferenc*	Pesti h. e.	alhdgy	5. h. e.
„	Csedő Ferenc*	H. S.	2. szds	9. h. e.
„	Csohány János	Bihari h. e.	főhdgy	12. h. e.
„	Fáy Péter*	Zempléni „	„	7. h. e.
„	Gróf Haller László	Bihari „	2. szds	12. h. e.
„	Horváth-Kissevics Fer.	Szepesi h. o.	volt szds	—
„	Jobbágyi*	H. S.	főhdgy	10. h. e.
„	Kállay Leo	Bihari h. e.	P	—
„	Kalóczy Sándor	H. S.	1800. ins. szds	—
„	Karácsonyi Lukács	Temesi h. e.	P	—
„	Kócs József	T. t. ker.	2. szds	10. h. e.
„	Komlóssy János	„	2. szds	ny.
„	Kováts László*	Zempléni h. e.	főhdgy	10. h. e.
„	Lebanovich Iván*	H. S.	„	9. h. e.
„	Máriássy Gergely*	Zempléni h. e.	„	2
„	Máriássy Jenő*	„	„	3. k. l. e.
„	Motus Zsigmond	Temesi „	P	—
„	Nemcskay Sándor	Bihari „	főhdgy	3 dzs. e.
„	Nováky János*	Zempléni „	„	10. h. e.
„	Gróf Orsich György*	H. S.	„	4. h. e.
„	Palle András	„	zászlótartó	53. gy. e.
„	Báró Perényi Pál	Zempléni h. e.	P	—
„	Petrichevich Antal*	H. S.	2. szds	9. h. e.
„	Sándor Mihály	Temesi h. e.	főhdgy	10. „
„	Skerleczy János	Bihari h. e.	„	9. „

Rendfok.	N é v	Beosztása	K o r á b b i	
			rendf.	beosztása
1. szds	Skultéty*	H. S.	alkap.	1. gy. e.
"	Teleky Mátyás	Zempléni h. e.	főhdgy	ny.
"	Tóth Ferenc*	Pesti h. e.	"	5. dr. e.
"	Turcsányi Imre	Bihari h. e.	"	10. h. e.
"	Vagyon Tamás*	H. S.	alkap.	10. h. ö. gy. e.
"	Vályi György	Bihari h. e.	P	—
2. szds	Ajtay Antal	"	főhdgy	5. h. e.
"	Bartafy András	Zempléni h. e.	"	" "
"	Bossányi János	Temesi h. e.	P	—
"	Busan Miklós	H. S.	P	—
"	Gróf Csáky Károly	Szepesi h. o.	P	—
"	Csekonics Károly	Temesi h. e.	alhdgy	magyar testőrség
"	Csemitzky Imre*	Zempléni h. e.	"	9. h. e.
"	Csiszár Gábor	Bihari h. e.	P	—
"	Darvay József	Zempléni h. e.	alhdgy	magyar testőrség
"	Domjanich József	H. S.	1800 ins. fh.	—
"	Eröss Albert*	Zempléni h. e.	fhdgy	1. h. e.
"	Jakopchich Imre	H. S.	1800 ins. fh.	—
"	Gróf Keglevich Miklós	Pesti h. e.	alhdgy	10. h. e.
"	Kelemen István*	Zempléni h. e.	"	2. v. e.
"	Latzkovits József	Pesti h. e.	"	2. gy. e.
"	Nagy László	Zempléni h. e.	volt főhdgy	—
"	Patay István	Bihari h. e.	P	—
"	Paunovich István	H. S.	főhdgy	9. h. ö. gy. e.
"	Popovich József	"	"	13. " "
"	Ragályi György	Zempléni h. e.	alhdgy	10. " h. e.
"	Ragályi Lajos	"	P	—
"	Rakovszky József*	Pesti h. e.	főhdgy	9. h. e.
"	Báró Rauch Dániel	H. S.	P	—
"	Rosty Károly	Bihari h. e.	alhdgy	5. k. l. e.
"	Sándor Károly	Temesi "	"	5. h. e.
"	Semsey Lajos	Bihari "	P	—
"	Somogyi János	Temesi "	alhdgy	6. h. e.
Főhdgy	Balogh*	H. S.	örmester	9. "
"	Báró Bémer József	Zempléni h. e.	P	—
"	Csernus Antal	T. i. k.	alhdgy	?
"	Darvas Ferenc	"	örmester	6. h. e.
"	Dezso József	T. t. k.	alhdgy	6. dr. e.
"	Drávetzky József	Bihari h. e.	"	12. h. e.
"	Eckhard Ádám*	H. S.	zászlótartó	2. gy. e.
"	Faragó József*	D. i. k.	alhdgy	1. h. e.
"	Goth Bertalan*	T. i. k.	"	" "
"	Hadbavny Antal	Szepesi h. o.	örmester	6. h. e.
"	Horváth*	H. S.	alhdgy	5. "
"	Joseffy Imre	"	P	—
"	Gróf Karacsay Fedor*	"	alhdgy	7. h. e.
"	Kelcz József	Bihari h. e.	"	8. v. e.
"	Komlóssy Károly	Zempléni h. e.	P	—
"	Koós István*	H. S.	alhdgy	32. gy. e.
"	Kovasóczy Ferenc	"	P	—

Rendfok.	N é v	Beosztása	K o r á b b i	
			rendfok.	beosztása
Főhdy	Knesevich*	H. S.	őrmester	3. h. e.
"	Laszich János	"	1800 ins. alh.	—
"	Liskay Károly	T. i. k.	alhdgy	12. h. e.
"	Lövey Adám	Bihari h. e.	P	—
"	Majthány Gábor	T. i. k.	hadapród	4. h. e.
"	Marsovszky	T. t. k.	"	10. h. e.
"	Mattyasovszky Sándor	Szepesi h. o.	P	—
"	Mészáros*	H. S.	alhdgy	5. h. ö. gy. e.
"	Orosz János	T. t. k.	őrmester	7. h. e.
"	Pasavchich*	H. S.	alhdgy	14. h. ö. gy. e.
"	Pericht József	D. i. k.	"	m. testőrség
"	Pethes József	"	káplár	12. h. e.
"	Popovchich	H. S.	v. angol kir. szds	—
"	Puky András	Zempléni h. e.	alhdgy	3. h. e.
"	Putnoky Ignác	"	"	m. testőrség
"	Sappe Zsigmond	H. S.	P	—
"	Savich Lázár	"	alhdgy	6. h. ö. gy. e.
"	Szeőcs*	"	"	53. gy. e.
"	Shumarzky*	"	"	9. gy. e.
"	Szabó János	T. i. k.	"	1. h. e.
"	Szepessy Károly	"	"	10. h. e.
"	Tormásey Gábor	D. i. k.	őrmester	—
"	Tomanovic Ferenc	Pesti h. e.	alhdgy	2. dzs. e.
"	Törös Zsigmond	Zempléni h. e.	P	—
"	Várkonyi Mihály	T. t. k.	káplár	10. h. e.
"	Vecsey Péter	Bihari h. e.	P	—
"	Vissack József	H. S.	"	—
"	Vörös József	D. i. k.	alhdgy	4. h. e.
"	Winkler Mátyás	"	v. alhdgy	—
Alhdgy	Amsperger Márton	Temesi h. e.	P	—
"	Chamsky Lipót	H. S.	v. alhdgy	—
"	Csepý Dániel*	Pesti h. e.	őrmester	12. h. e.
"	Farkas Imre	H. S.	P	—
"	Fejérváry Iván*	"	káplár	3. h. e.
"	Földessy Dániel	Zempléni h. e.	őrmester	10. h. e.
"	Görgey Ferenc	Szepesi h. o.	P	—
"	Gyukecz	H. S.	őrmester	—
"	Hohenreiter Bold.	"	P	—
"	Horváth László	Zempléni h. e.	altiszt	10. h. e.
"	Illésy János	Pesti h. e.	káplár	12. h. e.
"	Ivanossich Antal	H. S.	P	—
"	Jantsó Ferenc	Szepesi h. o.	"	—
"	Jármý Tamás	Bihari h. e.	"	—
"	Kelemen József	"	"	—
"	Keresztös Ferenc	Temesi h. e.	hadapród	11. h. e.
"	Kiss János	H. S.	P	—
"	Korda Lajos	Bihari h. e.	"	—
"	Kotichak Jakab	H. S.	"	—
"	Kovács András	Bihari h. e.	őrmester	12. h. e.
"	Kovács Antal	Pesti h. e.	káplár	"

Rendfok.	N é v	Beosztása	K o r á b b i		
			rendfok.	beosztása	
L o v a e e á e	Aihdgy	Kuszmacz István	H. S.	őrmest.	?
	"	Leőcheý János	Zempléni h. e.	altiszt	12. h. e.
	"	Liszokay	"	őrmest.	1. h. e.
	"	Lopassich Imre	" H. S.	P	—
	"	Marschalkó Dániel	Zempléni h. e.	őrmest.	1. h. e.
	"	Miskich Frigyes*	H. S.	hadapr.	3. h. e.
	"	Nyerss Ferenc	"	P	—
	"	Orbán József	Bihari h. e.	őrmest.	6. h. e.
	"	Pásztor Károly	Zempléni "	P	—
	"	Quosdanovich Máté*	H. S.	hadapr.	9. h. e.
	"	Rácó Antal	Temesi h. e.	őrmest.	10. h. e.
	"	Rigó Gergely*	Pesti "	"	12. "
	"	Sturmann Imre	Zempléni "	P	—
	"	Szulló József	Temesi "	P	—
	"	Tassy Gábor	Pesti "	huszár	12. h. e.
	"	Trstiansky Bogislav	Zempléni "	őrmest.	7. h. e.
"	Vitkovich Ferenc	H. S.	P	—	
G y a l o k a y	Ezr.	Kazinczy László*	T. t. k.	alezr.	49. gy. e.
	"	Klauzál János	"	"	27. "
	"	Mocsáry Péter	Zempléni zlj p.	volt alezr.	—
	"	Rakovszky Sándor*	?	őrn.	33. "
	"	Roditzky*	H. S.	alezr.	6. h. ö. gy. e.
	"	Schuller Lipót	T. i. k.	"	19. gy. e.
	Alezr.	Andrássy Dávid	Nógrádi zlj p.	őrn.	32. "
	"	Bakonyi Imre	Barsi "	"	37. "
	"	Divéky Antal*	Pesti "	"	15. h. ö. gy. e.
	"	Duka Pál	T. t. k.	szds	12. " "
	"	Lukavszky Lajos	H. S.	1800 ins. alezr.	—
	"	Br. Pászthory Menyhért	"	őrn.	4. h. ö. gy. e.
	"	Br. Rechenberg János	T. t. k.	"	51. gy. e.
	"	Br. Stael József	H. S.	"	16. h. ö. gy. e.
	"	Taborovits Arzén	T. t. k.	szds	16. " "
	Örn.	Baranyi Antal	Bihari zlj	1800 ins. szds	—
	"	Beöthy Ferenc	"	szds	31. gy. e.
	"	Busan György	H. S.	"	37. "
	"	Dragollovits*	H. S.	"	18. gy. e.
	"	Fáy András*	Gömöri zlj p.	"	48. "
"	Fráter Lajos	T. t. k.	"	53. "	
"	Görgey János	T. i. k.	volt szds	—	
"	Gruber Vilmos	Baranyai zlj p.	őrn.	33. gy. e.	
"	Gr. Haller Károly*	T. i. k.	szds	19. "	
"	Járossy Ferenc	?	"	34. "	
"	Maximovich M.*	H. S.	volt ins. szds	—	
"	Meskó József*	?	szds	19. gy. e.	
"	Palugyay Rudolf	?	alkap.	15. h. ö. gy. e.	
"	Petrák János	H. S.	szds	11. " "	
"	Quosdanovich Vitus*	"	"	8. " "	
"	Rakovszky János*	Hevesi zlj p.	szds	32. gy. e.	

Rendfok.	N é v	Beosztása	K o r á b b i	
			rendfok.	beosztása
Örn.	Reviczky Tamás*	T. i. k.	szds	60. gy. e.
"	Riebel Tivadar	?	"	17. h. ö. gy. e.
"	Struppy József	Budai zlj p.	"	?
"	Szedmáky Ignác	?	"	33. gy. e.
"	Szentiványi József	T. t. k.	"	37. "
"	Szétsényi Károly	Bácsi zlj p.	"	6. h. ö. gy. e.
"	Vuchetich Tamás*	H. S.	alkap.	23. gy. e.
"	Zauner Henrik*	"	szds	12. h. ö. gy. e.
Szds	Abhortis	Szepesi zlj	volt alhdgy	—
"	Asperger Péter*	H. S.	főhdgy	37. gy. e.
"	Axmann Lajos	"	"	ny.
"	Baranyi János	Bihari zlj	"	19. gy. e.
"	Bárány János*	T. i. k.	"	19. "
"	Br. Barkóczy Antal*	Zempléni zlj	alhdgy	magy. testőrs.
"	Bartuska Ferenc	Temesi "	főhdgy	60. gy. e.
"	Beckers Ferenc	Pesti "	alhdgy	15. h. ö. gy. e.
"	Beöthy Károly	Bihari "	"	32. gy. e.
"	Bergmann	Aradi "	főhdgy	61. "
"	Bittó Rudolf	Baranyai "	alhdgy	52. "
"	Bogdanovits Ferenc	Bihari "	főhdgy	33. "
"	Bornemissza Károly	H. S.	"	10. h. ö. gy. e.
"	Buts	T. t. k.	alhdgy	60. gy. e.
"	Collet Ferenc	H. S.	főhdgy	6. h. ö. gy. e.
"	Csepcsényi János	Szepesi zlj	1800 ins. szds	—
"	Br. Czach Iván	H. S.	főhdgy	utász cs.
"	Czékus Antal	Nógrádi zlj	"	32. gy. e.
"	Deáky Lőrinc	Bácsi "	volt főhdgy	—
"	D'Elle Vaux László	Krassói "	P?	—
"	Drávetzky Ferenc*	Szepesi "	főhdgy	34. gy. e.
"	Fodor András	Zempléni "	P	—
"	Fok Károly	H. S.	volt főhdgy	—
"	Gesztessy János*	Baranyai zlj	alhdgy	39. gy. e.
"	Görgey György	Szepesi "	1800 ins. főh.	—
"	Gúthy Péter	Szatmári "	alhdgy	37. gy. e.
"	Hausegger János	D. t. k.	főhdgy	9. "
"	Ilosvay Gedeon	Zempléni zlj	P	—
"	Istvánffy László	Borsodi "	alhdgy	32. gy. e.
"	Kádas János	Szabolcsi "	P	—
"	Katona Márton	Pesti "	alhdgy	32. gy. e.
"	Knoll Miklós*	"	főhdgy	32. "
"	Kovachevich Károly*	H. S.	"	8. h. ö. gy. e.
"	Kussevich László*	"	"	53. gy. e.
"	Lechner Ferenc*	"	alkap.	53. "
"	Madarász Ferdinand*	Baranyai zlj	alhdgy	13. h. ö. gy. e.
"	Máriássy József	Gömöri "	főhdgy	37. gy. e.
"	Márton András	"	"	19. "
"	Michaelovich Jakob	Krassói "	"	53. "
"	Milassevich János	"	"	52. "
"	Millatovich János*	Bácsi "	alhdgy	3. "
"	Mitrovich*	H. S.	alkap.	53. "

Rendfok.	N é v	Beosztása	K o r á b b i	
			rendfok.	beosztása
Szds	Mumhardt Ferenc*	T. i. k.	főhdgy	3. dr. e.
"	Naquart Károly	Temesi zlj	"	30. gy. e.
"	Nagy László	Szatmári zlj	"	29. "
"	Pankert Keresztély	Pesti zlj	"	Budai ruhatár
"	Partetich Ferenc*	Bácsi "	"	3. gy. e.
"	Pauer Károly	Pesti "	volt fhdgy	—
"	Pető István*	Hevesi zlj	főhdgy	32. gy. e.
"	Piskorecz József*	H. S.	"	4. h. ö. gy. e.
"	Pollyák Márton*	Bácsi zlj	szds	10. " "
"	Putz	Békési zlj	alhdgy	60. gy. e.
"	Báró Radák Ádám	Bihari "	főhdgy	10. h. e.
"	Raikovich Jeremiás	Torontáli zlj	"	12. h. ö. gy. e.
"	Rakitjevich József*	H. S.	alkap.	53. gy. e.
"	Reviczky Antal	Temesi zlj	"	12. h. ö. gy. e.
"	Rüssel Ignác	D. i. k.	főhdgy	32. gy. e.
"	Salacz Gábor	Békési zlj	"	52. "
"	Schiess József	Torontáli zlj	"	60. "
"	Schulz József	Aradi zlj	"	37. "
"	Soós József	Zempléni zlj	"	51. "
"	Spissich Iván*	H. S.	"	53. "
"	Sughó László	Bihari zlj	"	39. "
"	Supanich Iván	H. S.	"	10. h. ö. gy. e.
"	Svagely Ferenc*	"	"	6. " "
"	Szemere László	Borsodi zlj	volt szds	—
"	Szlávy Antal	Bihari "	alhdgy	19. gy. e.
"	Terztenyak Antal*	H. S.	főhdgy	5. h. ö. gy. e.
"	Thomann	Torontáli zlj	"	51. gy. e.
"	Topovicza István*	Bácsi zlj	?	?
"	Turchich István*	H. S.	főhdgy	5. h. ö. gy. e.
"	Varovjch József*	"	"	6. " "
Főhdgy	Adudich Antal*	"	zászlós	3. " "
"	Balla Mihály	T. t. k.	alhdgy	31. gy. e.
"	Barkóczy József	Szabolcsi zlj	P	—
"	Bartassich	H. S.	zászlós	9. h. ö. gy. e.
"	Batta Mihály	Krassói zlj	P	—
"	Bedekovich Iván*	H. S.	alhdgy	62. gy. e.
"	Belein	"	1800 ins.	—
"	Beliczay Miksa	Bihari zlj	zászlós	52. gy. e.
"	Beöthy Kálmán	"	"	19. "
"	Bezuck*	H. S.	"	5. h. ö. gy. e.
"	Chaich*	"	alhdgy	7. " "
"	Engel Pál	Szepesi zlj	P	—
"	Farkas Antal*	H. S.	alhdgy	61. gy. e.
"	Fejér József	Krassói zlj	P	—
"	Frankó	?	alhdgy	60. gy. e.
"	Frummer Antal	T. t. k.	zászlós	" "
"	Gaschits József	Temesi zlj	alhdgy	12. h. ö. gy. e.
"	Habianetz Jakab*	H. S.	"	5. " "
"	Horváth András	Szepesi zlj	1800 ins. alh.	—
"	Horvatinovich Antal	H. S.	volt főhdgy	—

Rendfok	N é v	Beosztása	K o r á b b b i	
			rendfok.	beosztása
Főhdgy	Imbrissevich György*	H. S.	őrmester	6. h. ő. gy. e.
"	Jeszenszky Emánuel*	Baranyai zlj	zászlós	60. gy. e.
"	Józsa László	Zempléni zlj	P	—
"	Gr. Kálnoky Adám	H. S.	főhdgy	6. h. ő. gy. e.
"	Katona	Bihari zlj	alhdgy	32. gy. e.
"	Klapka József	Temesi zlj	P	—
"	Kömlenovich	H. S.	főfourier	10. h. ő. gy. e.
"	Kopponsz Károly	Borsodi zlj	1800ins.alhdgy	—
"	Krausz Károly	Pesti zlj	volt alhdgy	—
"	Krucsay Antal*	T. i. k.	alhdgy	60. gy. e.
"	Kurovszky Farkas	H. S.	volt alhdgy	—
"	Kussevich Sándor*	"	alhdgy	27. gy. e.
"	Lányi Pál	Szepesi zlj	P	—
"	Lukinich András	H. S.	zászlós	10. h. ő. gy. e.
"	Máriássy Ferenc	Szepesi zlj	P	—
"	Markovich*	D. i. k.	hadapr.	32. gy. e.
"	Gróf Orssich Károly*	H. S.	alhdgy	56. gy. e.
"	Pankel János	T. t. k.	zászlós	60. gy. e.
"	Péchy Péter*	Sárosi zlj	"	39. gy. e.
"	Gr. Pejachevich Zsigm.*	H. S.	alhdgy	53. gy. e.
"	Polányi Antal	Zempléni zlj	P	—
"	Quittovszky Antal	H. S.	alhdgy	6. h. ő. gy. e.
"	Radisich Mózes	Csongrádi zlj	főhdgy	23. gy. e.
"	Rajakovich Lipót	H. S.	"	3. h. ő. gy. e.
"	Rakitjevich	"	zászlós	6. h. ő. gy. e.
"	Schäffmann Ferenc*	D. i. k.	alhdgy	61. gy. e.
"	Sebe Mihály	Borsodi zlj	1800ins.alhdgy	—
"	Sterbeczky Mihály	H. S.	1800 ins.	—
"	Stephanovits Mih.	Krassói zlj	P	—
"	Szajbély Ferenc	"	"	—
"	Szerdahelyi Károly	T. t. k.	zászlós	51. gy. e.
"	Szvietecz István	Zágrábi 1. band. zlj	alhdgy	6. h. ő. gy. e.
"	Tiszta Pál*	T. i. k.	zászlós	19. gy. e.
"	Tokody János	Bihari zlj	"	37. gy. e.
"	Vojnits*	D. i. k.	alhdgy	33. gy. e.
"	Zámbory János	T. i. k.	zászlós	9. gy. e.
C Alhdgy	Antonovich Pál*	Bácsi zlj	őrmest.	hidász cs.
"	Antonovich Sándor*	D. i. k.	hadapr.	"
"	Balthasar Vince	Nógrádi zlj	fourier	32. gy. e.
"	Beliczay János	Bihari zlj	zászl.	61. gy. e.
"	Berkich	H. S.	zászl.	csajkás zlj
"	Bubanovich Pál*	"	hadapr.	53. gy. e.
"	Buday József	Zempléni zlj	P	—
"	Bugarsky Jęfta	Temesi zlj	őrmest.	12. h. ő. gy. e.
"	Chunchich József	H. S.	P	—
"	Cornides Donát	Szepesi zlj	P	—
"	Csekó Ferenc	Budai zlj	hadapr.	5. h. e.
"	Czékus András	Gömöri zlj	őrmest.	19. gy. e.
"	Czepetich*	H. S.	zászl.	5. h. ő. gy. e.
"	Darabanth Simon	Bihari zlj	ins. káplár	—

Rendfok.	N é v	Beosztása	K o r á b b i	
			rendfok.	beosztása
Alhdgy	Delivak*	H. S.	káplár	4. h. ö. gy. e.
"	Duka Miklós	Bihari zlj	műsz. ak. növ.	—
"	Fejérváry Péter	Gömöri zlj	zászlós	9. gy. e.
"	Gallich József*	H. S.	hadapród	53. gy. e.
"	Gáspár Imre	Bácsi zlj	P	—
"	Gaspariçh	H. S.	zászlós	53. gy. e.
"	Gerliczy Henrik	"	hadapród	6. h. ö. gy. e.
"	Görgey József	Szepesi zlj	P	—
"	Gradinec József	H. S.	"	—
"	Gemming Ferenc	Pesti zlj	"	—
"	Grahovec József*	H. S.	zászlós	6. h. ö. gy. e.
"	Guraly Leo*	"	fourier	8. h. ö. gy. e.
"	Haraminich Imre*	"	hadapród	53. gy. e.
"	Helmecki-Bakó	Borsodi zlj	P	—
"	Hinterberger József	Baranyai zlj sgt.	örmester	33. gy. e.
"	Hodits Károly	Borsodi zlj	P	—
"	Hofmann Károly	H. S.	zászlós	csajkás zlj
"	Horváth Lajos	Szepesi zlj	P	—
"	Horváth István	Borsodi zlj	"	—
"	Igniatovich*	H. S.	hadapród	9. h. ö. gy. e.
"	Ivanovich Demeter*	Temesi zlj	fourier	12. h. ö. gy. e.
"	Ivanovich Mátyás	H. S.	örmester	5. h. ö. gy. e.
"	Jedlicska Antal	Bihari zlj	hadapród	37. gy. e.
"	Jovanovich Zakariás	Temesi zlj	örmester	12. h. ö. gy. e.
"	Jovanovich*	H. S.	hadapród	53. gy. e.
"	Jucinich István*	"	zászlós	"
"	Killer József	Krassói zlj	P	—
"	Kirilla Jakab	T. i. k.	örmester	19. gy. e.
"	Kiss Károly	Nógrádi zlj	"	32. gy. e.
"	Kosztolányi Márton	Temesi zlj	fourier	12. h. ö. gy. e.
"	Krismanich*	H. S.	örmester	48. gy. e.
"	Kusmanovich Lázár*	Bácsi zlj	"	—
"	Lentulay Imre	H. S.	P	—
"	Lukinich István*	"	hadapród	53. gy. e.
"	Maisel Ferenc	?	örmester	33. gy. e.
"	Medve Dániel	Bihari zlj	hadapród	37. gy. e.
"	Meyszl Gáspár	Pesti zlj	v. zászlós	—
"	Mihailovits Miklós	Temesi zlj	örmester	13. h. ö. gy. e.
"	Mischevich*	H. S.	oberfourier	5. h. ö. gy. e.
"	Micholyevich Antal*	"	hadapród	48. gy. e.
"	Minarz Vince*	"	alhdgy	tüzérség
"	Milossevich György	"	P	—
"	Molnár József	"	örmester	53. gy. e.
"	Nagel István	Szepesi zlj	P	—
"	Nemes József	Szabolcsi zlj	"	—
"	Nemessányi Ignác	Szepesi zlj	1800 ins. kápl.	—
"	Nozimich*	H. S.	zászlós	10. h. ö. gy. e.
"	Obermayer	Krassói zlj	hadapród	12. h. ö. gy. e.
"	Pap József	Bihari zlj	örmester	37. gy. e.
"	Papanek József	Zempléni zlj	P	—

Rendfok.	N é v	Beosztása	Korábbi	
			rendfok.	beosztása
Alhdgy	Partetich István	D. i. k.	őrmest.	3. gy. e.
	Pavich Simon	H. S.	zászl.	4. h. ö. gy. e.
	Báró Perényi György	Szabolcsi zlj	P	—
	Báró Perényi István	Zempléni zlj	P	—
	Podzametzky	Budai zlj sgt.	őrmest.	lovasság
	Pribissovszky János	Szepesi zlj	P	—
	Popovich*	H. S.	őrmest.	9. h. ö. gy. e.
	Radivojevich*	"	"	5.
	Radványi János	Bihari zlj	hadapr.	37. gy. e.
	Raikovich György*	H. S.	"	53. "
	Rapolter József	Barsai zlj sgt.	volt four.	33. "
	Rapp Kristóf*	H. S.	őrmest.	53. "
	Rausch Iván*	"	zászl.	csajkás zlj.
	Schneider Frigyes	"	P	—
	Schubert János	T. i. k.	őrmest.	19. gy. e.
	Schwarz Pál	Szepesi zlj	"	" "
	Schaler	H. S.	P	—
	Skrylak*	"	zászl.	48. gy. e.
	Soldos András	Gömöri zlj	"	9.
	Spolarevich Mátyás*	H. S.	őrmest.	8. h. ö. gy. e.
	Supplikatz István*	"	zászl.	11. " "
	Szabó (Almási)	Borsodi zlj	P	—
	Szász Gábor	Békési zlj	őrmest.	37. gy. e.
	Szatsvay Ferenc	Bihari zlj	1800 ins. hdgy.	—
	Szerényi Iván	H. S.	"	—
	Szücs Dániel	Szabolcsi zlj	P	—
Tomich Cyrill*	H. S.	zászl.	4. h. ö. gy. e.	
Tuchich Alajos	"	P	—	
Ujfalussy József	Szabolcsi zlj	P	—	
Ujvárossy József	Krassói zlj	P	—	
Valentich*	H. S.	őrmest.	5. h. ö. gy. e.	
Vass Alajos	Pesti zlj	P	—	
Viczmándy Károly	Zempléni zlj	P	—	
Vienninger Tóbiás	Krassói zlj	P	—	
Záborszky Sándor	Szepesi zlj	P	—	
Zdenchay Samu	H. S.	P	—	
Zechich Péter*	"	őrmest.	8. h. ö. gy. e.	
Zsolnay Ferenc	Temesi zlj	hadapr.	60. gy. e.	
Tüzérség	Vezörn	Tüzér főig.	vez.-örn.	tüzér ig. Buda
	Örn.		örn.	3. t. e.
	"		1. szds	4. v. e.
	Alkap.	Ins. tüz. zlj p.	alkap.	1. t. e.
	Alhgy		alhgy.	" "
"		"	" "	

¹¹⁷ Az itt felsorolt tüzértiszteken kívül — Voglhuber tábornok 1805 nov. 24-én kelt jelentése szerint — bevonult még: a 3. tüzérezredtől 2 százados, 2 fő- és 1 alhadnagy, a 4. tüzérezredtől 1 alhadnagy, a Feld-Zeug-Amt-tól 1 főhadnagy. (*Hadtört. Levtár: IV. hadtest levtára. Irregestr. 1805.*) Ezeknek neveit azonban sehol se találok.

	Rendfok.	N é v	Beosztása	K o r á b b i	
				rendfok.	beosztása
Szekeresz csapat	Őrnagy	Lutz Péter	Szekeresz p.	örn.	ny.
	1. szds	Schmidl	Oszt. p.	1. szds	szek. csap.
	2. szds	Hecht József		2. szds	ny.
	"	Rothhäuser	Raktár p.	"	szek. csap.
	Alhdgy	Dorninger János		őrmest.	"
	"	Ferdinand		"	"
"	Lovrekovich András		zászlós	6. h. ö. gy. e.	
"	Ville Márton		alhdgy	ny.	

Mindössze :

Felsőbb parancsnokságoknál	68	(60) ¹¹⁸
Lovasságnál	167	(124)
Gyalogságnál	269	(183)
Tüzérségnél	6	(6)
Szekeresz csapatnál	8	(8)
	518	(381)

¹¹⁸ A zárójelbe foglalt szám a valóban bevonultakat tünteti fel. Orvosok, hadbírák, papok, hivatalnokok nincsenek felvéve.

2. Függelék.

Az insurgens lovasság beosztása 1805-ben.

Kerület	A csapattest neve	Század	Allománya	A l a k í t j a	Öltözete
Dunáninneni	Pestmegyei huszárezred	8	1224	Pest megye (462) Jászság (462) Bács megye (300)	Sárga csákó, világoskék attila sárga gombbal, világoskék nadrág
	Pozsonymegyei huszárezred	8	1226	Pozsony megye (490) Nyitra megye (532) Bars megye (204)	Ugyanaz, de fehér gombbal

Kerület	A csapattest neve	Század	Allománya	A l a k í t j a	Öltözete
Dunáninneni	Trencsénmegyei huszárezred	8	1218	Trencsén megye (308) Nógrád megye (212) Hont megye (202) Árva megye (120) Zólyom megye (114) Esztergom megye (102) Liptó megye (90) Túróc megye (70)	Sárga csákó, sötétkék attila sárga gombbal, sötétkék nadrág
Dunántúli	Vasmegeyi huszárezred	8	1222	Vas megye (512) Sopron megye (500) Moson megye (210)	Buzérvöröscsákó, vilkék attila sárga gombbal, vil. kék nadrág
	Baranyamegyei huszárezred	8	1220	Baranya megye (290) Somogy megye (260) Komárom megye (260) Tolna megye (180) Fehér megye (180) Győr megye (110)	U. a., de fehér gombbal
	Zalamegyei huszárezred	4	604	Zala megye (400) Veszprém megye (204)	Buzérvörös csákó, sötétkék attila sárga gombbal, sötétkék nadrág
Tiszáninneni	Zemplénmegyei huszárezred	8	1149	Zemplén megye (256) Heves megye (252) Gömör megye (215) Borsod megye (162) Abaúj megye (130) Bereg megye (60) Ung megye (50) Torna megye (24)	Fekete csákó, világoskék attila sárga gombbal, világoskék nadrág
	Szepesmegyei huszárosztály	2	388	Szepes megye (156) Sáros megye (172) 16 szepesi város (50) Lubló és Podolin (10)	Fekete csákó, sötétkék attila sárga gombbal, sötétkék nadrág
Tiszántúli	Biharmegyei huszárezred	8	1259	Bihar megye (400) Szatmár megye (158) Szabolcs megye (113) Békés megye (112) Mármaros megye (104) Csongrád megye (96) Ugocsa megye (24) Nagy Kunság (152) Hajdúvárosok (100)	Sötétzöld csákó, világoskék attila sárga gombbal, világoskék nadrág
	Temesmegyei huszárezred	8	1234	Temes megye (420) Torontál megye (370) Arad megye (198) Krassó megye (196) Csanád megye (50)	Sötétzöld csákó, sötétkék attila fehér gombbal, sötétkék nadrág
Mindössze:			10744		

3. Függelék.

Az insurgens gyalogság beosztása 1805-ben.

Kerület	A zászlóalj neve	Állománya	A l a k í t j a	Öltözete
i n e n n i n á n u D	Pozsonymegyei 1. sz.	810	Pozsony megye	Fekete csákó, világoskék kabát császársárga hajjókával, világoskék magyar nadrág.
	Pozsonymegyei 2. sz.	809	Pozsony megye (440) Pozsony sz. k. v. (200) Nagyszombat szkv. (70) Modor sz. k. v. (40) Bazin sz. k. v. (39) Szentgyörgy szkv. (20)	
	Nyitramegyei 1. sz.	809	Nyitra megye	
	Nyitramegyei 2. sz.	809	Nyitra megye (779) Szakolca sz. k. v. (30)	
	Trencsénmegyei	810	Trencsén megye	
	Barsmegyei	833	Trencsén megye (192) Trencsén sz. k. v. (10) Bars megye (550) Körmöcbánya szkv. (66) Ujbánya sz. k. v. (15)	
	Árvamegyei	804	Árva megye (378) Liptó megye (226) Turóc megye (200)	
	Zólyommegyei	818	Zólyom megye (330) Hont megye (300) Besztercebánya szkv. (66) Liptó megye (50) Brezsnóbánya szkv. (30) Korpona sz. k. v. (20) Libetbánya sz. k. v. (12) Zólyom sz. k. v. (10)	
	Esztergommegyei	827	Esztergom megye (300) Hont megye (200) Nógrád megye (154) Selmecbánya szkv. (119) Esztergom sz. k. v. (40) Bakabánya sz. k. v. (14)	

Kerület	A zászlóalj neve	Allománya	A l a k í t j a	Öltözete
D u n a n e n i	Nógrádmegyei	870	Nógrád megye (500) Pest megye (370) •	Fekete csákó, világoskék kabát császársárga hajtókával, világoskék magyar nadrág
	Pestmegyei	870	Pest megye	
	Budai	875	Buda sz. k. v. (200) Pest sz. k. v. (200) Pest megye (160) Szabadka sz. k. v. (138) Zombor sz. k. v. (90) Újvidék sz. k. v. (87)	
	Bácsmegyei	900	Bács megye	
D u n a t ú i	Mosonmegyei	818	Moson megye (583) Sopron sz. k. v. (160) Győr sz. k. v. (60) Kismarton sz. k. v. (30) Fuszt sz. k. v. (15)	U g y a n a z, d e b u z é r v ö r ö s h a j t ó k á v a l
	Vasmegeyi 1. sz.	812	Vas megye	
	Vasmegeyi 2. sz.	810	Vas megye (580) Zala megye (190) Kőszeg sz. k. v. (40)	
	Zalamegyei	810	Zala megye	
	Veszprémmegyei	812	Veszprém megye (612) Zala megye (200)	
	Komárommegyei	804	Komárom megye (350) Győr megye (288) Győr sz. k. v. (100) Komárom sz. k. v. (66)	
	Fehérmegyei	814	Fehér megye (564) Komárom megye (250)	

Kerület	A zászlóalj neve	Allománya	A l a k í t j a	Öltözete
Dunántúli	Tolnamegyei	800	Tolna megye (564) Baranya megye (134) Székesfehérvár szkv. (102)	Ugyanaz.
	Baranyamegyei	802	Baranya megye (754) Pécs sz. k. v. (48)	
	Somogymegyei	798	Somogy megye	
Tiszáninneni	Hevesmegyei	834	Heves megye (756) Eger sz. k. v. (78)	Ugyanaz, de fekete hajtókával
	Gömörmegyei	817	Gömör megye (645) Torna megye (72) Abauj megye (50) Kassa sz. k. v. (50)	
	Borsodmegyei	826	Borsod megye (486) Abauj megye (340)	
	Szepesmegyei	813	Szepes megye (498) 16 szepesi város (160) Sáros megye (86) Lubló és Podo'in (29) Késmárk sz. k. v. (20) Lőcse sz. k. v. (20)	
	Sárosmegyei	853	Sáros megye (430) Zemplén megye (350) Eperjes sz. k. v. (40) Bártfa sz. k. v. (20) Kisszeben sz. k. v. (13)	
	Zemplénmegyei	814	Zemplén megye (418) Bereg megye (210) Ung megye (186)	
Tiszántúli	Szatmármegyei	808	Szatmár megye (424) Máramaros megye (312) Ugocsa megye (72)	Ugyanaz, de sötétzöld hajtókával
	Szabolcsmegyei	788	Szabolcs megye (339) Debrecen sz. k. v. (270) Felsőbánya sz. k. v. (54) Szatmár megye (50) Szatmárnémeti szkv. (49) Nagybánya sz. k. v. (26)	
	Biharmegyei	810	Bihar megye	
	Békésmegyei	810	Békés megye (336) Bihar megye (474)	

Kerület	A zászlóalj neve	Allománya	A l a k í t j a	Öltözete
Tiszántúli	Csongrádmegyei	841	Csongrád megye (288) Torontál megye (220) Szeged sz. k. v. (183) Csanád megye (150)	U g y a n e z.
	Aradmegyei	818	Arad megye (594) Temes megye (144) Temesvár sz. k. v. (80)	
	Torontálmegyei	827	Torontál megye	
	Temesmegyei	836	Temes megye	
	Krassómegyei	807	Krassó megye (587) Temes megye (220)	
	Mindössze:	31226		

4. függelék.

A horvát-szlavon nemesinsurrectio beosztása 1805-ben.

a) Portális felkelés:

	Lovas	Gyalogos
Zágráb megye.....	144	750
Zágráb város.....	—	36
Károlyváros.....	—	48
Buccari.....	—	24
Tengermellék.....	—	50
Varasd megye.....	72	400
Varasd város.....	—	30
Körözs megye.....	48	200
Körözs város.....	—	14
Kapronca város.....	—	24
Pozsega megye.....	114	350
Pozsega város.....	—	24
Verőce megye.....	144	450
Szerém megye.....	122	400
Mindössze.....	644	2800

b) *Banderiális felkelés:*

	Lovas	Gyalogos
Zágrábi püspök	153	402
Turpolyai nemesség	—	250
Családok és nemesközségek	459	2000
Mindössze.....	612	2662

Az egész horvát-szlavon insurrectio: 1256 lovas.¹¹⁹ 5462 gyalogos.¹²⁰

¹¹⁹ A lovasság részben világoskék, részben sötétkék, ruhát és karmazsinpiros csákót kapott.

¹²⁰ A gyalogság öltözete — legalább papirosan — ugyanolyan volt, mint a magyarországi zászlóaljké, de karmazsinpiros hajtókával.

Rövidítések.

- D. i. k.* = Dunáninneri kerület.
D. t. k. = Dunántúli kerület.
ddr. = dandár.
dr. e. = dragonyosezred.
dzs. e. = dzsidásezred.
gy. e. = gyalogezred.
h. e. = huszárezred.
h. o. = huszárosztály.
h. ő. gy. e. = határőr-gyalogezred.
hadm. kar = hadmérnökkar.
H. S. = Horvát-Szlavonország.
k. l. e. = könnyű lovasezred.
ny. = nyugalmazott.
p. = parancsnok.
P. = polgári életből vonult be, korábbi rendfokozata meg nem állapítható.
sgt. = segédtiszt.
T. i. k. = Tiszáninneri kerület.
T. t. k. = Tiszántúli kerület.
t. e. = tüzérezred.
v. e. = vértesezred.
zlj = zászlóalj.

Gyalókey Jenő.